

STO ROČNÍKŮ ČESKÉHO LIDU V OSOBÁCH A POSELSTVÍCH VEDOUCÍCH REDAKTORŮ¹

JIŘÍ WOITSCH

One hundred volumes of the journal Český lid in personalities and messages of chief editors

Abstract: The text introduces the milestones in the history of the journal Český lid through an annotated edition of selected editorials that are presented together with brief characteristics of their authors, who in them formulated their visions of further functioning of the journal. The editorials tellingly reflect the epoch of which they were born, including the ruling ideologies, and at the same time the wishes and aspirations of the editors, often leading personalities of Czech science and culture. At the same time, the article evaluates, and also critically, the fact that the proposals presented in the editorials were subsequently not carried on in practice, due to actual or political-ideological reasons. However, in many cases, especially in the second half of the twentieth century, the divergence between the publicly declared course of the journal and its concrete contents had positive results. The text is being supplemented by pictorial appendix that shows the transformations of the visual self-presentation of Český lid since its founding until the recent past.

Key words: the journal Český lid, history of regional history, history of science, academic writing.

Editorialy, jinak řečeno redakční úvodníky, jsou poměrně běžnou součástí periodického tisku nejrůznější povahy – od bulvárních deníků po nejprestižnější vědecké časopisy. Smysl a účel editorialů, nikoliv již vlastní forma, která má u masmédií dnes i podobu komiksů či fotografií, zůstává však stejný. Úvodníky mají upozornit čtenáře na nejzajímavější články v daném čísle či svazku tiskoviny, bývají v nich

¹ Text vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO:68378076.

vyjádřena stanoviska redakce a vydavatelských institucí k aktuálním společensko-politickým otázkám a konečně – což je ovšem pro náš text to nejpodstatnější – v editorialech jsou čtenáři informováni o záměrech vydavatele, o připravovaných změnách, o budoucnosti novin či časopisů jako takových. Nejinak tomu bylo a je prakticky u všech vědeckých časopisů napříč obory. V nich se editoriały, pravda, vždy vyskytovaly a vyskytují poněkud méně často, bývají zejména u čísel nějakým způsobem výjimečných (jubilejních, monotematických apod.). S takřka železnou pravidelností, přičemž většinou nejde jen o formální sdělení, se s editoriały setkáváme při příležitosti výrazných zlomů v dějinách jednotlivých vědeckých časopisů: představují časopisy nově založené či obnovené, své záměry v nich formulují noví vydavatelé periodik a zejména šéfredaktoři, redakce a redakční rady a v neposlední řadě jsou i vědecké časopisy občas nuceny touto formou reagovat na zásadní společenské zvraty.

Editoriały jsou tedy – zvláště u dlouhodobě vycházejících časopisů – zásadním pramenem k jejich dějinám *sui generis*. Právě a jen prostřednictvím úvodníků si odborná veřejnost, která nemá možnost nahlížet „pod pokličku“ jednotlivých redakcí, mohla a může udělat představu o cílech a náplni časopisů. Zároveň však nelze nevidět, že záměry formulované v editorialech často nejsou v následné praxi důsledně realizovány, ať už z důvodů praktických, či jiných. Konfrontací editoriały s reálným obsahem časopisů tak můžeme odhalit celou řadu skutečností ukazujících např. na snahu o účelové zavděčení se „mocným“, neschopnost redaktorů a redakcí dostát velkolepým závazkům či dokonce na vyřizování si osobních sporů u tiskovin, kde bychom to vůbec nečekali.

Na stránkách *Českého lidu* bylo od jeho založení v roce 1891 do roku 2012 publikováno zhruba 20 editoriały. „Zhruba“ proto, že zejména v 50.–80. letech 20. století lze těžko určit, zda příslušný text je spíše úvodníkem prezentujícím stanovisko a záměry redakce, nebo jen bohapustou ideologickou vatou bez jakékoliv vazby k etnografii / folkloristice / národopisu a vlastně i časopisu samotnému. Koneckonců, text podobného charakteru bude představen níže. Většina z redakčních úvodníků nicméně skutečně mluví o cestách, kterými by se měl Český lid ubírat a jedinečným způsobem ilustruje atmosféru doby svého vzniku. V editorialech se ovšem zrcadlí také přání a tužby redaktorů, často mimořádných osobností české vědy a kultury, kterým budeme věnovat ve studii alespoň rámcovou pozornost.²

² K dějinám časopisu srov. souhrnně Secká – Woitsch 2008, základní životopisná data o osobnostech spjatých s Českým lidem přinesla naposledy Lidová kultura 2007. Základními bibliografickými příručkami pro práci s Českým lidem jsou Kunz 1960 a Novotný a kol. 2008.

Čeněk Zíbrt a Lubor Niederle – český lid v Českém lidu v přísně vědecké komparativní perspektivě

Čeněk Zíbrt

Lubor Niederle

Kulturní historik Čeněk Zíbrt (1864–1932) a archeolog Lubor Niederle (1865–1944) založili v roce 1891 Český lid jako představitelé nejmladší generace (oba ani ne třicetiletí) české vědy (Brouček 1991). Č. Zíbrt, rodák z Kostelce nad Vltavou, absolvoval písecké gymnázium a v letech 1883–1887 filologii a literární historii na pražské univerzitě. Jeho četné studijní pobyty

v zahraničí jej poté zavedly mj. do Mnichova, Berlína, Varšavy či Petrohradu. Již v roce 1891 se Zíbrt habilitoval (pod vlivem Tomáše G. Masaryka a Josefa Kalouska) v oboru všeobecné kulturní historie a etnografickým kulturním dějinám v pojetí Wilhelma Riehla zůstal věrný i v dobách pozdějších (mimořádná profesura v roce 1901). Zíbrtovo mnohovrstevnaté dílo, již mnohokrát hodnocené, zahrnovalo celou škálu témat od historických prací věnovaných ranému středověku, přes tisíce drobných materiálových statí kulturně historické a národopisné povahy, po monumentální syntézy věnované dějinám tance, stravy, oděvu, výročním obyčejům atd. Neméně pozoruhodná byla také Zíbrtova práce bibliografická, knihovnická i obecně organizační a redaktorská (a to nejen v Českém lidu, ale např. i v Časopisu Národního muzea). Čeněk Zíbrt zanechal nesmazatelnou stopu v celé řadě oborů české vědy přelomu 19. a 20. století, byť je někdy jeho dílo kritizováno pro určitou nesystematičnost, nekritickou práci s prameny a konzervativismus, a stejně tak nelze nezmínit Zíbrtovu neústupnost vedoucí k ostrému rozchodu s Niederlem i řadou dalších spolupracovníků. Zíbrt byl nepochybným hybatelem a iniciátorem obrovského laického zájmu o lidovou kulturu a byl mj. schopen badatelsky otevírat rovněž témata, ke kterým se evropská etnologie a antropologie obrací až na počátku 21. století. Jeho nejsystematičtější životním dílem však patrně zůstává právě úsilí věnované vydávání Českého lidu.

V případě L. Niederleho je co do působení v Českém lidu situace poněkud odlišná. Niederle vystudoval gymnázium a v letech 1883–1887 klasickou filologii a historii na pražské univerzitě. Jeho celoživotním zájmem se nicméně stala pravěká a středověká archeologie (mimořádný profesor 1898), antropologie (habilitace v roce 1891), obecná (srovnávací, mimoevropská) etnologie a národopis. Niederleho zájmy i organizační úsilí byly méně roztržštěné než ty Zíbrtovy, badatelsky se orientoval takřka výhradně

na prehistorii, historii a národopis Slovanů. Taktéž jeho názory na pojetí vědecké práce jako „tvrdé“ odborné činnosti vyhrazené vystudovaným profesionálům se od Zibrta nakloněného spolupráci s neškolenými nadšenci a sběrateli diametrálně lišily. Niederle tak sice významně přispěl k formulaci pojetí Českého lidu jako odborného multidisciplinárního časopisu zaměřeného i na archeologii, obecnou etnologii a antropologii, v redakci však vydržel pouhé 4 roky a v časopise již později vůbec nepublikoval. Na počátku 90. let 19. století nicméně ještě oba „otcové zakladatelé“ předkládají veřejnosti program Českého lidu společně (Zibrť – Niederle 1891).

Jak vyplývá z předmluvy, mělo se jednat – samozřejmě v dobovém pojetí – o časopis přísně vědecký. Autoři vcelku jasně deklarují, že Český lid zakládají právě proto, aby se národopisci nemuseli uchýlovat k publikování v „zábavných časopisech“. V době ještě silně a pochopitelně zatížené národně buditelskými myšlenkami však zaráží spíše jiná skutečnost. Přes opakované odvolávky na národní svéráz a vymezování se vůči rychle postupující modernizaci (těžko soudit, zda jde o názor společný, či spíše stanovisko Zibrťovo) má být časopis zaměřen jednoznačně komparativně, a to nejen na (v dané době nejběžnější) slovanský svět. Autoři explicitně mluví o sousedních národech, západní Evropě a dokonce o „národovědě světové“. Jinými slovy, Český lid se v době svého zrodu obrací na poměrně omezenou skupinu vědců orientovaných na nejnovější poznatky humanitních a sociálních věd ve světě. Oba zakladatelé k tomu měli nepochybně ty nejlepší předpoklady a také jimi avizovaná objektivní a kritická recenzní rubrika v následujících letech ukazovala např. fenomenální přehled Č. Zibrť o dění v britské a americké sociokulturní antropologii. Nahlíženo pouze a jen prostřednictvím editorialem, Český lid se ve chvíli svého založení radil – co se svého programu týče – k nejzajímavěji a nejmoderněji orientovaným vědeckým časopisům v Čechách. Přesvědčme se o tom prostřednictvím slov samotných zakladatelů.

Čeněk Zibrť – Lubor Niederle: Předmluva (1, 1891, č. 1, s. 1–3)

Podávající první číslo "Českého Lidu" do rukou české a slovanské veřejnosti, pokládají pořadatelé jeho za svou povinnost promluvit několik slov o jeho důležitosti, potřebě, programu a vedení.

Nechtíce znova dovolávati se toho, že již téměř všechny cizí literatury podobnými podniky se honosí, chceme zde spíše ukázati na potřebu sborníku „Č. L.“ z věci samé. U nás a pro nás v době nynější má pěstování lidovědy české a slovanské význam hluboký. Studiem tímto nabýváme vedle poznání celého svého vývoje tělesného i duševního i poznání toho, čím se ve svém životě, ve svém kulturním vývoji lišíme od ostatních skupin lidových v Evropě, nabýváme poznání a pochopení naší národní svéráznosti, poznání a vědomí, kterého již již pozbývají mnozí Čechové z valné části proto, že přizpůsobivše se nynějším moderním požadavkům odcizují se lidu a splývají se všeobecným proudem moderní nivellisující vzdělanosti.

Kdo by popíral, že vědomí naší svéráznosti, jež tvoří přirozeně i podmínky našich zvláštních potřeb, tužeb a snah, nedovede posilniti a vzpružiti síly v odvěkém zápase za uhájení naší národní individuality? Zda v době, kdy se nám na jedné straně vytýká odcizení se kultuře

slovanské, duchu slovanskému, a na druhé straně s příhanou a potupou kultura naše se prohlašuje za cizí, které nám sousedé prý ušetřili, nejde nám o to, abychom po této stránce prostudovali svoji minulost i přítomnost a s vědomím pravdy mohli ukázati to, co ryze naše, české, slovanské a co teprve vlivem západoevropským přibylo? Lidověda česká mnoho může tu povědět, bude-li bádáno soustavně a na základě nynějších požadavků vědeckých.

Pořadatelé však nepochybně, že studium a poznávání lidu má i veliké účinky mravní, povznášející. Jako člověk tělesně pookřeje, když z hlučné vřavy života velkoměstského octne se v zátíší odlehle víscky, na kvetoucích lučinách a v tišině lesní, tak, tušíme, pookřeje i náš duch v únavném ovzduší hesel praktických studií lidu českého, jehož jsme sobě až na skrovné výjimky málo všímali, málo sebe samy poznávali, studovali. Poznejme český lid, pokud ještě čas! Poznávejme, jak duše jeho, neovanutá dechem moderní civilizace, v různých krajích dosavad po starodávnu žije, prostě myslí, hluboce cítí, jak citím svým a myšlénkám dává průchod svými významnými obřady a obyčeji, písněmi, zábavami, svým životem veškerým. Celý život našeho lidu místy ještě je tak prostý a neličený, že žítí se v jeho duši, značí sebe povznést, sebe osvěžit.

Nepochybujeme však, že bedlivé studium českého lidu uvítá i celý svět vědecký s radostí a uznáním; tím, že chceme zkoumati jeho minulost i přítomnost, jeho vznik i dráhu, kterou prošel ve svém vývoji, tím budeme moci přispěti i českou hřivnou ku poznání vývoje lidstva celého, jenž, jak Lubbock, Tylor, Bastian a j. ukázali, řídí se často zákony všude platnými. Nemůže proto býti pochyby, že důkladné studium i jedné skupiny lidové přispěje k rozřešení mnohých otázek národovědy světové, jako tomu naopak.

Založili jsme „Český Lid“ jako první pokus a počátek nezbytné především organizace práce. Program jeho jest v jeho názvu. Vše, co se týká lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Slovensku a jeho poměru k národům příbuzným a okolním, dojde v něm místa. Není to sborník prací jedné vědy, ale sborník prací, jež s různých stanovisek osvětlovati budou vznik, vývoj a život, slovem, celé bytí lidem repraesentovaného národa českého.

U nás se již dosti pracovalo a řada prací českých badatelů cenou svojí vysoko vynikla, ale celkem česká práce lidovědná nemajíc svého orgánu byla nucena uchýlovati se k různým spíše zábavným časopisům, při čemž často i proti vůli spisovatelově trpěla forma vážnější, vědecká.

Zvláštním úkolem a cílem „Českého Lidu“ bude soustavně řízenou organizací práce a sbíráním příslušné látky všeho druhu přispívati ku vypracování budoucí veliké lidovědy národa českého. Tento cíl jest ideálem, jenž povede i naši snahu pořadatelskou. Chceme jednak sbíratí vhodnou látku mezi lidem, jednak shromáždití a organisovati kolem „Českého Lidu“ všechny snahy, souvisící s jeho programem, aby všichni, kdož směrem podobným pracují a budou pracovati, soustavně ukládali jednotlivé kameny k velikolepé budově československé ethnografie.* Že organizace taková bude možná, toho zdařilý pokus ukázal se již nyní potěšitelným zjevem, že takořka všichni badatelé čeští ochotně slíbili podporovati snahu pořadatelstva.

Ještě k jedné věci chceme poukázati. Český lid předem jest haluzí mohutného kmene slovanského; lid český dále svou zeměpisnou polohou a svou historií je zároveň částí lidové skupiny středoevropské, ba západoevropské. Jeho bytí může se důkladně poznati jen tehdy, když vztahů napověděných nikdy nespustíme s očí, i dále, pamětlivi jsouce obecně platných zákonů, všímati si budeme i analogií vývoje lidstva celého. Zkoumání vztahů všech stránek lidu českého k ostatním národům, s ním se stýkajícím buď příbuzenstvím, původem nebo polohou zeměpisnou, je hlavní zásada, kterou chceme se řídití.

Z této zásady pochopí čtoucí náš oddíl bibliografický a přijme, jak doufáme, s povděkem tím více, že nebylo dosud českého časopisu, jenž by pravidelně podobný přehled odborné literatury přinášel a že tudíž valná část našich pracovníků, hlavně venkovských, vzdálených od knihoven a ruchu literárního, jimž není možná sledovati přímo cizí práce a dozvídati se o novinkách v literaturách slovanských i cizích z oborů, jež studují, nemohla pracovati s takovým rozhledem a hloubkou, jak by si byl mnohý přál a jak toho vědecké stanovisko požaduje. Ovšem nedostatek místa nutí, abychom přestávali jen na pracích důležitějších, často pouhý název a stručný obsah čtoucímu podávající, aby jsa jím veden, našel sobě, čeho při svém studiu potřebuje.

Těmito zásadami vedení chtějí se pořadatelé snažiti, aby povýšili a udrželi „Český Lid“ na výši vědy nynější, a pamětlívi jsouce, že svoboda myšlenek je první podmínkou pokroku při hledání pravdy, pokládají za svou povinnost otevřítí jí sloupce „Českého Lidu“ dokořán. Sborník náš neodmítne z řady přispěvatelů nikoho i s míněním protivným, jen když se s vážnou prací a poctivou, slibnou snahou přihlásí. Za mínění svá odpovídá ovšem sám.

Toutéž zásadou budeme se řídit i v přehledu kritickém. Vedle referátů přijmeme i posudky, jsouce přesvědčeni, že věcná kritika – a jen věcnou kritiku budeme pěstovati – jest mocnou pákou pokroku.

*Pod tímto programem, ježž chceme seč síly naše plniti, zveme srdečně všechny bez rozdílu, kdož pracují v oborech, do programu „Českého Lidu“ zapadajících, i všechny, kohož zajímavá poznání lidu českého, ku podpoře nového časopisu. Vítán bude každý, komu jde o věc!
V Praze, v září roku 1891.*

** Samostatné, větší příspěvky bude redakce otiskovati jako jednotlivá čísla „Knihovny Českého Lidu“, která bude vydávána nákladem F. Šimáčka ve volných lhůtách. Viz o tom více v oznámení na obálce.*

Bouřlivý vývoj 90. let 19. století a dobře známé okolnosti konceptuálního sporu mezi Zibrtem a Niederlem (Brouček 1979; Horák 1933), vrcholící odchodem druhého jmenovaného z redakce, však tvář časopisu již kolem roku 1900 výrazně poznamenaly. V recenzní rubrice se sice stále píše o odborné zahraniční literatuře, nicméně Zibrtova snaha o zapojení co nejširšího okruhu (polo)amatérských přispěvatelů a konkurence dalších časopisů (zejména *Národopisného sborníku*, později *věstníku*), orientujících se – podobně jako Český lid těsně po roce 1891 – na „tvrdou vědu“, vedla k postupnému oslabování odborné úrovně periodika. To však neznamená, že by se Český lid nestával stále známějším a populárnějším časopisem právě u stovek zájemců o lidovou kulturu v regionech. Zacílení na sběratele národopisného materiálu (nejčastěji středoškolské učitele) však Zíbrt, přestože šlo o jeho evidentní snahu, v žádném editoriale, jimž se zde věnujeme, nekomentuje. Rozpor mezi úvodníkem z roku 1891 a podobou Českého lidu v roce 1914, kdy bylo jeho vydávání v důsledku válečných událostí přerušeno, je nicméně zcela zásadní. A připojme zde tedy spekulativní poznámku, zda zastavení Českého lidu, když jiné vědecké časopisy s menšími či většími hiáty fungovaly i nadále, nebylo zapříčiněno i ztrátou přispěvatelské a čtenářské základny masově rukující do rakousko-uherské armády.

Čeněk Zíbrt – časopis pro nejširší veřejnost

Mezi editorially, které se na stránkách Českého lidu v minulosti objevily, je bezpochyby nejpozoruhodnějším útvarem úvod k obnovenému Českému lidu z roku 1924 (Zíbrt 1924). Přestože z něj Č. Zíbrt jako klíčová osobnost vzkříšení časopisu (označovaného dobově jako sborník) a jediný určovatel jeho vývoje v dalším necelém desetiletí napsal úvodem vlastně jen tři věty, vyplývá z něj vše podstatné. Stárnoucí a ve svých názorech na povahu národopisné práce a zejména na směřování časopisu stále osamocenější Zíbrt se rozhodl teď již téměř bezvýhradně opřít Český lid o amatérské zájemce o lidovou kulturu. „Zíbrtův Český lid“ se měl stát a také se opravdu stal publikační základnou pro stovky zejména venkovských učitelů, farářů či muzejníků (těm však často ale nechybělo mimořádně důkladné univerzitní školení historické) apod., i pro skutečné laiky zajímající se o národopisná témata. Zcela významně tak nechává Zíbrt v úvodu k znovuzrozenému Českému lidu zazníť právě hlasy některých z nich, svým zjevným konzervativismem, jistým nacionalismem i nelíčeným nadšením pro studium lidové kultury hluboce souznící s jeho vlastními postoji. Slova dcery Mikoláše Alše (který byl autorem obálky Českého lidu z roku 1891), plzeňského spisovatele a archiváře Jaroslava Schiebla či katolického publicisty a nadšeného folkloristy (jinak ovšem bankovního úředníka) Antonína Šorma vyjadřují nevšední – a bohužel v důsledcích někdy nekritický – zápal pro lidovou kulturu. Zíbrt tak program časopisu dovedně skryl a přitom jej jasně vyjádřil v několika úryvcích z korespondence, kterou obdržel po oznámení záměru Český lid obnovit.

Čeněk Zíbrt: *Do vínku novému Českému lidu (24, 1924, č. 1, s. 1–4)*

Oznámil jsem v časopisech, že obětavým nákladem J. Svátka budu vydávati opět národopisný sborník „Český Lid“. Potěšila mne účast bývalých spolupracovníků i odběratelů, kteří hned se přihlašovali a laskavými, ba lichotivými projevy dokazovali, že „Český Lid“ opět dojde bývalé obliby a hojného opět rozšíření, že československá veřejnost cítí a vyznává nezbytnou potřebu, aby náš sborník opět byl vydáván. Z projevů těchto aspoň některé uvádím. Č. Z.

Můj vzácný příteli! Dozvěděl jsem se z novin zprávu nad jiné radostnou, že Český Lid prvním příštím říjnem znova se objeví a vyplní tak zející mezeru v našem literárním působení, která povstala od chvíle, kdy vichřice válečná zastavila dobrý, nevťiravý Český Lid, pokladnici lidového podání a lidového umění československého. Ted' ale zvěstujete jeho zmrtvýchvstání! Sláva! Však jsem ani chvíli o jeho nesmrtelnosti nepochyboval. Jinak byl bych býval neutěšitelně skormoucen nad zánikem takového drahocenného kulturního dokumentu, jehož cena časem ještě poroste. Vždyť uchovává slovem i obrazem na svých listech záznamy dějů a věcí, z nichž, bohužel, brzo nezbude než tato psaná a tištěná vzpomínka a které jsou přece podstatnou částí hlubokého, kořenného pletiva, jemuž jest přisouzeno, aby vrátilo svěžest a plodnost naší chřadnoucí národní osobitosti. Český Lid, vědom jsa poslání svého, od Vašeho redakčního bystrozraku stanoveného, stojí bedlivě, ba žárlivě na stráži, aby v těchto dnech (promiňte, jak cítím, tak píše bez obalu a oklik) bezuzdného řádění se statky národnostními, nestihla národ náš nejosudnější pohroma, totiž, že by přerována byla nit svérázné souvislosti

v jeho kulturním vývoji, která z mlčných, dávných dob přese všechny věky, přes měnivé období radostí, slávy i žalosti a pokoreni sleduje národ československý až do vítězné nynější doby ještě rušného, nevykvašeného národního obrození, naší renaissance, v dějinách lidstva ve svém takřka zázračném obratu nevidané a neslýchané... Je zřejmo, že toto nové, skvělé období našeho národního vývoje ukládá všem pracovníkům nadmíru důležité, svaté povinnosti, aby náš národ politicky, bez krve, osvobozený, osvobodili při všeobecném závodění jednotlivých národů také kulturně, na podkladě znalosti svérázných prvků a charakteristických zjevů v kulturním vývoji našeho národa československého. Největší zásluha, vidím a věřím, Českého Lidu a všestranné činnosti životního díla redaktorova i mimo Český Lid tkví právě v tom, že bohatým, rozmanitým, poutavým obsahem dovede člověka uchvátiti a vésti ho všemi i nejtajnějšími záhyby života i duše našeho československého, slovanského národa a že zároveň skýtá zdroje nevyčerpatelné a nezkalené všelijakými i podezřelými -ismy, vzácných, v literatuře naší bez nezáživné přítěže ojedinělých, drahocenných poznatků a vzorů, které kulturnímu pracovníku modernímu, stejně spisovateli, jako umělci, jsou přímo nepostradatelné a nenahraditelné... Proto tedy miluji, vzácný můj příteli, Váš Český Lid. Jeho obálky s Alšovou významnou kresbou, jeho šedožluté vazby smějí se na mne každý den z prvních polic v mé pracovně, chutě a rád při své práci i při oddechu k nim se utíkám pro radu, pomoc, poučení a osvěžení. Musím-li na cesty, tož věru nerad se loučím s Vaším i mým drahým Českým Lidem... Upřímně Vám obě ruce tiskne Vám vždy a z duše v přátelské úctě oddaný A. Mucha.

Nemůžeš si ani pomyslet, jak jsem zajásal, když jsem ondyno četl Tvou zprávu v „Československé republice“, že Český Lid bude zas vycházeti. Jsem jako znovu zrozen, tak mne ta zpráva nadchla a povzbudila k nové činnosti. Nezáhálel jsem sice po celou tu dobu, co nevycházel, ale stále ukládání prací ad acta mne trápilo. S jinými časopisy není řeči, nestojí o práce národopisné, jsou samé reformy, pokroky, všeliké imitace ciziny i palčivé otázky, které by nás věru nemusily páliti. Samý amerikanismus, kubismus, cizí hry, cizácké tance řadí se důstojně k návrhu na reformy... Jsem z duše rád, že náš drahý Český Lid zase ožije. Má duše bude míti v něm svůj asyl na stará kolena. Chci v něm uložit většinu svých prací. Mám jich slušnou řádku. Zbývá jen doplnit tu i tam některou. Rád bych dosáhl toho, abych měl v každém čísle něco. Přihlašuji se s radostí nejen za spolupracovníka, nýbrž i za odběratele. Také sbor profesorský naší reálky a výbor musejního spolku rakovnického budou jej odbírat. Věřím, že Český Lid bude naší radostí v budoucnosti, věřím, že se v něm zase shromáždí stádo, rozptýlené dlouholetou bouří válečnou. Český Lid zase promluví k svému lidu českému. Bude náš lid rozuměti? Má zrak zakalený modernou a cizotou. Vždyť ani nevzpomínal! Českému Lidu přeji slastného zrození a dlouholetého trvání a Tobě zdaru vrchovatého. Prof. Jan Soukup, Rakovník.

Račte laskavě dle svého vzácného přání použití kresby mého otce na obálku sborníku Český Lid. K zahájení nového vydávání Českého Lidu, který byl tatínkovi tak milý, že všechny jeho ročníky s láskou choval ve své knihovně, přeji Vám ze srdce plného zdaru, aby v osvobozené vlasti vykonal pro národ svoje krásné poslání. Maryna Svobodová-Alšová.

S netajenou radostí četl jsem potěšující zprávu, že Český Lid bude opět vzkříšen a vycházeti za Vaší blahodárné redakce. Jako student četl jsem několik posledních ročníků Č. L., jež mne velmi zaujaly, vyvolávající totiž vzpomínky na nejtěplejší mládí, kdy tehdejší můj bratr, bohoslovec (Josef Šorm), ve Studenci na Jilemnicku, sbíral a připravoval národopisný materiál

k místní výstavě, tuším že v roce 1894. Když dostal jsem se na svůj chlebiček, koupil jsem si 4 z prvých ročníků Č. L.; bohužel než jsem je mohl všechny rozřezati a pročísti, přišla válka a já brzy dostal se do vojenského kabátu, jehož jsem se zhostil až v r. 1921. Když v létě 1917 obdržel jsem první vojenskou gázi, nejdříve jsem psal Šimáčkovi, aby všechny ročníky Č. L. mi do mého domova zaslal, a tak jsem až na 1 ročník, který se mi později podařilo také získati, majitelem čtvrtstoleté Vaší požehnané kulturní práce. Lituji, že jsem však neměl tento bohatý a velezajímavý materiál prostudován dříve, bylť pro mne život vojenský téměř jedinou příležitostí folklóru se věnovat a něco nového zachytiti. Bohužel sloužil jsem téměř stále u cizích pluků a tak jen porůznu měl jsem příležitost od rozstříknutých po všech národnostech našich příslušníků něco zajímavého ze zákopového materiálu zaznamenati. Několik těch drobtů dovoluji si předložiti k nahlédnutí a budou-li se Vám hoditi, jsem ochoten poslati další. S projevem hluboké oddanosti, jeden ze ctitelů Vaší mravenčí práce pro českou kulturu.

Antonín Šorm, Praha.

Velkou radost mně a všem zdejším přátelům kulturně historické práce a Vašich ctitelů způsobila zpráva o opětném vycházení Českého Lidu. Budeme se všemožně snažiti o jeho podporování dobrými a cennými příspěvky a jeho rozšiřování.

Jaroslav Schiebl, ředitel, Plzeň.

Potěšila mne zpráva, že oživne zase Český Lid. Nemáme skutečně pro národopis odborného časopisu. Najdou se i pracovníci, neboť zájem o lidovědu znamenitě sesílil. Hlásím se také ku práci. Byl jsem nucen dávatí národopisné články uveřejňovati v periodických listech. Přeji všecek zdar ku pokračování záslužného díla.

F. Kretz, redaktor a ředitel Národop. musea v Uh. Hradišti.

S opravdovou radostí čtu zprávu o obnovení Českého Lidu. Přeji ke vzkříšení hodně radosti ze života a hodně dlouhého věku.

J. Svoboda, redaktor Selského archivu, Vel. Meziříčí.

Těším se již, že zase bude vycházeti můj milovaný Český Lid, na nějž jsme již tak dlouho čekali.

B. Simonides, farář v Jamném u V. Beranova (Morava).

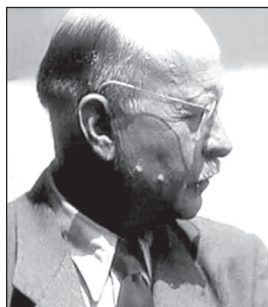
Přihlašuji se s radostí za odběratelku nově vydávaného a obnoveného, pro mne tak cenného časopisu Český Lid.

R. Pacholíkova, odborná učitelka, Prachatice.

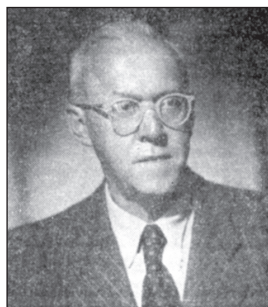
Na rozdíl od rozporů mezi editorialem z roku 1891 a následným vývojem časopisu, charakterizuje svérázný úvodník z roku 1924 další ročníky velmi výmluvně. Čeněk Zíbrt skutečně Český lid bezezbytku opřel o nadšenecké spolupracovníky. Jako nikdy předtím ani potom se tak časopis dostal do úzké interakce se svými čtenáři a byl věrným odrazem jejich zájmů a názorů. Prvorepublikový Český lid byl tedy připravován především s ohledem na čtenáře (což je u vědeckých časopisů v zásadě velmi neobvyklé) a stával se stále více časopisem popularizačním bez jasné odborné koncepce. Jeho hodnocení proto bývá – z odborného hlediska – dosti kritické, neboť rozhodně nedosahoval kvalitativní úrovně jiných soudobých vědeckých časopisů, včetně národopisných. Na druhou stranu právě v této době se rodí Český lid jako svého druhu fenomén a pro laickou kulturní veřejnost se stává symbolem

studia lidové kultury. Nenašel se však nikdo – a byla to z největší části vina samotného Zírta –, kdo by po smrti hlavního hybatele časopisu byl schopen a ochoten v nastoupeném směru pokračovat. Smrtí Čeňka Zírta v roce 1932 tak definitivně končí epocha úzkého provázání časopisu s laickými přispěvateli a čtenáři, opětovně obnovený Český lid – po dlouhé odmlce – už znovu do stejné řeky nevstoupí.

Václav Černý a Karel Chotek – znovuzrození prostřednictvím agrárního dějepiscectví

Karel Chotek

Václav Černý*

Český lid se nedlouho po Zírtově smrti odmlčel na 14 let a jeho znovuoobnovení se až v poválečné době chopily dvě osobnosti značně rozdílných zájmů a nepochybně i odlišných představ o náplni časopisu. Co se týče vlivu na novou koncepci časopisu, byl tím překvapivě slabším nejvýraznější představitel předvá-

lečného československého národopisu, žák L. Niederleho, Karel Chotek (1881–1967). Chotek po gymnáziu vystudoval na Univerzitě Karlově historii, archeologii, geografii a antropologii a v roce 1912 se v oboru národopisu na pražské univerzitě i habilitoval. Po válce byla jeho vědecká dráha spojena nejprve s profesurou na nově založené Komenského univerzitě v Bratislavě, od roku 1931 působil na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Chotkův význam pro dějiny národopisu tkví jednak v rozsáhlém a pestrém díle odborném (zabýval se mj. agrární etnografií, tradičním stavitelstvím, obyčejovou kulturou, dějinami národopisu, ale i etnologií Kavkazu), jednak – a možná výrazněji – v jeho práci organizační (program tzv. národopisného soupisu, muzejní a výstavní problematika) a pedagogické, při které ovlivnil – např. důrazem na důkladný terénní výzkum – početnou skupinu českých a slovenských národopisců.

Na rozdíl od K. Chotka, který práci s historickým materiálem spíše podceňoval, byl Václav Černý (1894–1962) především historikem a archivářem. Rodák ze Lhoty u Štáhlav vystudoval v Praze historii a po úřednické kariéře se v roce 1937 stal ředitelem Státního archivu zemědělského. Již od roku 1933 působil též jako docent dějin zemědělství a lesnictví na Vysokém učení technickém v Praze. Celoživotním badatelským tématem byly Černému hospodářské a sociální dějiny tzv. patrimoniálního velkostatku s důrazem na reformní období vlády Marie Terezie a Josefa II. Svůj systematický zájem o agrární historii venkova nicméně shrnul i do důležitých syntetických prací. Editorial (Černý – Chotek 1946) tedy vystihuje spíše historizující

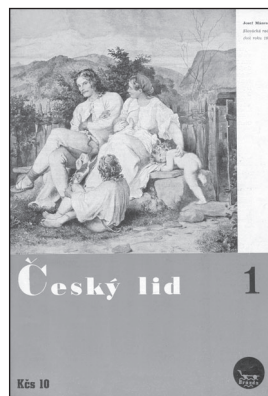
koncepci Černého a zároveň obsahuje i několik myšlenek, které se při charakteristikách minulého vývoje časopisu budou v pozdějších letech znovu vynořovat.

Chotek s Černým předně ocenili (což se v dalších letech bez ohledu na politicko-společenské změny a vývoj vědy stává zcela obvyklou součástí všech programatických editorialů) pozitivní odkaz první, vědecké fáze vývoje časopisu i období „Zíbrtova Českého lidu“. Zároveň však – vcelku nepokrytě, a to i po formální stránce (číslování ročníků časopisu začíná znova od čísla 1) – ze „starého“ Českého lidu hodlali přebrat především lákavý a patrně stále ještě veřejnosti známý název. Jejich nový Český lid, jak sami časopis označují, ovšem měl být periodikem zejména historickým. To překvapuje hlavně u Chotka, který se od počátku vědecké dráhy práci s historickým materiálem spíše vyhýbal a koneckonců v určité fázi své kariéry koketoval i s (principiálně ahistorickým) strukturalismem. Obnovený Český lid měl nicméně navazovat spíše, jak koneckonců z předmluvy jasně vyplývá, na tradice časopisů *Selský archiv*, *Věstník československého zemědělského muzea* a zejména *Agrárního archivu / Časopisu pro dějiny venkova*. To vše byly časopisy orientované na důkladné historické a historicko-vlastivědné studium ekonomického a sociálního vývoje venkova zejména v období raného novověku. Agrární dějiny jako takové přitom patřily k jednomu z nejdynamičtěji se rozvíjejících odvětví české a československé historiografie první poloviny 20. století, po zániku klíčových časopisů však v roce 1946 postrádaly kvalitní publikační platformu.

Auтоři předmluvy se tedy přihlásili – přes dílčí formální proklamace – k poněkud odlišným přístupům ke studiu venkovské kultury, než na jakých stál národopis konce 19. století a první československé republiky. Hodlali však svůj časopis patrně orientovat v zíbrtovském duchu na popularizaci studia venkova a provázat jej i s odborně neškolenými přispěvateli (tedy českým lidem), označují jej totiž nepřímou za populárně vědecký. A konečně ještě jedna věc z věcné a nepateticky psané předmluvy vyplývá – jistá obava a nejistota ze správnosti zvolené cesty a nezakrývání materiálních a organizačních těžkostí, které obnovení Českého lidu doprovázely.

Václav Černý – Karel Chotek: Nový „Český lid“ (1 (34), 1946, č. 1, s. 1–2)

Přes půl století již se u nás pěstuje poznávání národní minulosti v populárně vědeckých časopisech. Dr. Čeněk Zíbrt, tehdy docent a potom profesor kulturních dějin na pražské universitě, vtiskl tomuto studiu na dlouho svou pečeť, když roku 1892 začal vydávati (z počátku společně s archeologem Dr. L. Niederlem) a až do své smrti r. 1932 vedl „Český lid“ s podtitulem „sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku“. Nehledě k vlastnímu účelu časopisu, byl to i v tehdejší organizaci historické práce české průkopnický čin, neboť do značné míry se stal Janem Křtitelem našich

velkých historických a národopisných časopisů: „Českého časopisu historického“ od r. 1895 a „Národopisného sborníku československého“ od r. 1897. Nadto pak na svém vlastním pracovním poli našel pokračovatele, kteří však šli ve výzkumu dějin českého venkova dále a hlouběji k soustavnému archivnímu studiu. Byl to moravský Praskův „Selský archiv“ (1902–08, s pokračováním do 1923) a Vystydův a pak Kazimourův „Agrární archiv“, pozdější „Časopis pro dějiny venkova“ (1914–41).

Zibrtův „Český lid“ vyrostl z horlivého snažení kolem zemské výstavy r. 1891 a kolem národopisné výstavy r. 1895. Obě výstavy ukázaly také, jak mnoho z toho bohatství bylo již zničeno. „Poznejme český lid, pokud ještě čas!“ Tak volala redakce úvodem k prvnímu číslu v září roku 1891 a tak poctivě plnil Zibrt po celý život tento úkol, jak jen stačily síly jednotlivce, byť i se značným kruhem městských i venkovských přispívatelů. Vyplnil 32 ročníků množstvím článků, zpráv a literárních údajů. V prvních letech, za spolupráce L. Niederla, byl to časopis opravdu vysoké úrovně vědecké a širokého programu. Vedle článků historických a národopisných byly tu cenné stati archeologické a anthropologické, přehledy o folkloristické literatuře jiných slovanských národů, referáty o pracech z těchto oborů doma, ve slovanských i neslovanských vědách, obsahy všech významných odborných časopisů a zprávy o vědecké činnosti a organizacích. To vše bylo doprovázeno množstvím vyobrazení. Během doby program časopisů se značně zúžil a byly činěny výtky v tom, že je to pouhé sběratelství, všehochuť, národopisná mosaika. I kdyby nebylo nic víc, i toto sběratelství, záchrana mnohých památek literárních, písemných i hmotných, byla kulturním činem jak v „Českém lidu“, tak v Praskově „Selském archivu“. Avšak i nadto vzniklo v obou časopisech i kolem nich dost cenných studií soustavných.

Oba zmíněné časopisy jsou školským příkladem toho, jak časopis stojí a padá se svým redaktorem. „Selský archiv“ ve svém původním poslání zanikl smrtí Praskovou r. 1908, i když potom vyšlo ještě několik sešitů do r. 1923. Skomíral tento „časopis pro sbírání látky vlastivědné a drobnou práci archivní“ pro malý zájem kruhů moravských, jak si stěžovala redakce. A ze Zibrtovy pozůstalosti byl jen dokončen ročník 1932. Naproti tomu „Časopis pro dějiny venkova“, který vznikl mezitím a dal studiu zemědělského lidu v minulosti vědeckější základy, i po smrti svých zakladatelů našel pokračovatele, díky tomu zvláště, že soustavné archivní studium soustředilo kolem něho dobrý kruh spolupracovníků. Teprve okupanti jej zastavili a týž osud stihl „Věstník československého zemědělského musea“, který vznikl r. 1928 jako odnož „Časopisu pro dějiny venkova“ a později pokračoval jako samostatný orgán tohoto ústavu. Tak se stalo, že po květnové revoluci z časopisů určených pro studium venkova zbyval jen „Národopisný věstník“, který však za války také nevycházel.

Nebylo by dobře, aby za nových poměrů nebylo využito zkušeností, jež přineslo minulé půlstoletí. Bylo vykonáno mnoho pro sběr, záchranu i pro vědecké zpracování památek minulosti našeho venkova. Zbývá tu však ještě mnoho práce v národopisu i v historii, stále ještě je třeba sbírat, zachraňovat, vědecky poznávat. Avšak nepotřebujeme ještě něco? Pro vědeckou práci národopisnou zůstává „Národopisný věstník“, pro historii se zakládá „Sborník pro hospodářské a sociální dějiny“, v němž budou nepochybně zastoupeny také dějiny zemědělství. Ale to jsou časopisy pro menší zájmový okruh odbornický. Kde však je lid? Nepotřebujeme dnes víc než kdy jindy zachráněnou a poznanou minulost českého lidu přibližovati právě dnešnímu i budoucímu českému lidu? Mezi začátky „Českého lidu“ z r. 1892 a mezi novým „Českým lidem“ z r. 1946 prošel český lid (vskutku lid, bez uvozovek a s malým „č“) dvěma světovými

válkami a dvěma revolucemi. Z poklidné celkem idyly kolem konce století, kdy se mohl kochat drobnými rozhledy po minulosti, se dostal do pohybu, div ne mezi kola dějin, kdy jej často přepadá otázka, odkud jde a kam jde. To musí být znát i na „Českém lidu“. Jestliže před půlstoletím hleděl časopis na předmět svého zájmu, to jest na český lid, jako na konservovanou minulost, nový „Český lid“ vidí jej v dynamice, v překotném pohybu událostí a chce mu na této tvrdé cestě dodávat posilující mízu, proudící ještě stále z dávných kořenů českého lidu.

V novém ČL se spojuje národopis s dějinami a vlastivědou českého venkova. Je to rozumný svazek: archivní studium historie dosahuje úplnosti teprve ve spojitosti s celým vnitřním životem vesnice, jak jej v jednotlivých složkách studuje národopis, a výsledky národopisné mohou býti plně zhodnoceny teprve tehdy, jsou-li správně zasazeny historicky; láska k vlastní hroudě, k rodnému místu nebo ke známému kraji pak zůstává stále tak silnou pohnutkou v jednání českého lidu, že vlastivědné poučení a s ním spojené kronikářství (obecní i rodové) je vždycky užitečné. Rozsah, který je dán měsíčníku o 16 stranách, padá ovšem také na váhu, uvážíme-li, že Zibrťův časopis měl v prvních ročnících přes 600 stran! Úkoly se spíše zvětšily, objem se zmenšil. Tu je na redakci, aby i menšího místa využila hospodárně, a na čtenářích, aby svým zájmem dokázali, je-li třeba i rozsah časem zvětšit. Redakce však má větší ctižádost, než jen míti o jeden časopis víc a získávat odběratele. Chce získávat čtenáře, a ještě víc: přemýšlivě čtenáře, kteří sami budou hledat, nalézat a redakci ukazovat na mezery a nedostatky, dávat otázky, nové náměty, ukazovat problémy.

Tím bude dána možnost, aby společnou prací překonal nový Český lid počáteční obtíže technické i obsahové, rostl a zlepšoval se od ročníku k ročníku tak, že bude dobře sloužiti nejen vědeckým odborníkům, ale všem čtenářům, kteří milují historii a kulturu našeho lidu.

Pětiletka, která byla rychle se řítící dobou Českému lidu – Měsíčníku pro dějiny venkova a národopis vymezena, lze hodnotit z několika různých úhlů a s rozličnými závěry. Chotkovi a Černému patří dík za důležitý fakt obnovení periodika, neboť zdaleka ne všechny vědecké časopisy – byť se odmlčely jen kvůli 2. světové válce a okupaci Československa – se podařilo v poválečné době vzkřísit. Za další, na stránkách Českého lidu částečně dostávala prostor starší generace národopisců a historiků, kteří navazovali na úspěšnou tradici meziválečné etnografie, vedle nich se pak objevovali mnozí badatelé aplikující některé neotřelé metodologické přístupy k dějinám neelitních vrstev společnosti (např. František Kutnar). Jako celek nicméně Český lid stále (vědomě) lavíroval mezi vědeckým studiem dějin venkova a národopisným sběratelstvím a lze jej v této době považovat za časopis spíše zaostávající (lpěním na konzervativních deskriptivních přístupech) za vývojem skutečně vědecké etnografie a historiografie. To platí i při vědomí faktu, že v určitém slova smyslu ke zvědečtění obsahu Českého lidu došlo za okolností dosti neblahých.

Olga Skalníková – Český lid ve službách budování socialismu

Smířlivý úvodník z roku 1946 byl posledním koncepčním vyjádřením staré generace národopisců vyrůstajících ještě z vědeckých tradic 19. století. Odborný program,

Olga Skalníková

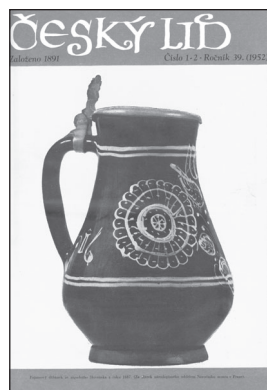
směřující k alespoň částečnému a nedůslednému nahrazení roztěkaného pojetí Českého lidu ze závěrečné fáze Zíbrtova působení metodicky mnohem propracovanějším (i když nelze nevidět, že hyperkonzervativním) přístupem agrárně-historickým, byl jistě jedním z možných a patrně i dlouhodobě udržitelných řešení dalšího směřování a náplně Českého lidu. Chotek s Černým a nový autorský okruh časopisu žel nedostali prostor svoji koncepci naplnit.

Únorový převrat roku 1948 a následné změny v organizaci a náplni vědecké práce se samozřejmě dotkly i národopisu (postupně přeznačovaného na etnografii a folkloristiku), jeho institucionální základny a periodik (Bahenský 2000; Petráňová 2000; Tyllner – Suchomelová 2005). Někdy šlo o změny pouze završující logiku předchozího vývoje oboru a jeho institucionálního zakotvení (stabilizace etnografických kateder na univerzitách, vytvoření pracoviště v rámci akademie věd apod.). Jindy se však jednalo o události násilně přerušující a cíleně popírající kvalitní tradice prvorepublikového národopisu. Zejména o otročké kopírování sovětské marxistické, či do určité doby marxisticko-leninsko-stalinské vědy (ať už šlo o některé statě koryfeje oboru Otakara Nahodila ukazující jediný správný směr vývoje etnografie, či pro Český lid podstatné založení – v roce 1953 – po všech stránkách protežovaného časopisu *Československá etnografie*, který byl kopií časopisu *Sovjetskaja etnografija*). K dobové atmosféře samozřejmě patřily i plamenné projevy na tzv. celostátních národopisných konferencích v letech 1949, 1952 a 1953 nebo osobní útoky na nepohodlné badatele. Do čela oboru se během velmi krátké doby zhruba let 1948–1953 dostala generace ortodoxních marxistů (pomiňme zde, zda marxistů z kariérismu, či přesvědčení), a to jak badatelů průměrných a neschopných, tak nepochybně i velmi nadaných a kvalitních. A je logické, že jedním z jejich prvních cílů a úkolů se stalo ovládnutí publikačního a institucionálního zázemí etnografie a folkloristiky. V případě ústředních etnografických časopisů byla zvolena kombinovaná strategie založení zcela nového periodika (zmíněná *Československá etnografie*), likvidace časopisu nepohodlného (*Národopisný věstník*) a konečně důsledné obsahové, teoreticko-metodologické a samozřejmě rétorické marxizace resp. sovětizace Českého lidu.

Úkolu zreformovat Český lid se ujala tehdy ještě studentka (sic) a jedna z odborně nejschopnějších představelek etnografického tzv. marxistického kroužku na Karlově univerzitě v Praze, Olga Skalníková (1922–2012). Pocházela z Prahy, kde absolvovala studium československých dějin a národopisu (1947–1952), a ihned poté nastoupila do nově vzniklého Kabinetu pro národopis, od roku 1954 Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Tam v různých pozicích (vedoucí oddělení etnografie současnosti, vědecká tajemnice, zástupkyně ředitele) setrvala až do

nuceného odchodu do důchodu v roce 1976. Ještě dlouho poté však vyvíjela intenzivní badatelskou práci (např. jako zaměstnankyně Muzea v Jílovém u Prahy či Národního technického muzea). Skalníková patřila v padesátých letech k nejradiálnějším propagátorům nového ideologického pojetí etnografie a její role v této době byla i v případě Českého lidu dosti problematická. Zároveň jí však nelze upřít mimořádnou pracovitost a výzkumnou poctivost a v neposlední řadě i nehynoucí zásluhy na otevření zásadních tematických a teoreticko-metodologických směrů, kterými významně obohatila středoevropskou etnografii. S jejím jménem jsou spojeny počátky a bouřlivý rozvoj etnografie hornictva a dělnictva (např. výzkumy na Kladensku a Ostravsku), věnovala se ale též obecným otázkám urbánní antropologie a tzv. etnografie současnosti a přispěla např. také ke studiu mimoevropského terénu (Ghana). V poslední fázi své vědecké dráhy etnografii obohatila i o vlastní reflexi vývoje oboru ve druhé polovině 20. století.

Olga Skalníková seznámila čtenáře se svým pojetím (resp. obecně pojetím v duchu prosazované ideologie) budoucího směřování Českého lidu ve formulačně bojovném editoriale z roku 1951 (Skalníková 1951). V něm jasně deklaruje snahu časopisu i etnografii jako takovou postavit do služeb „budování socialismu“ a tvrdě odmítá směřování Českého lidu po roce 1946 – na rozdíl od až překvapivě pozitivního hodnocení časopisu v době Zibrtové (hned od roku 1952 se jí řízený Český lid vrátil k číslování ročníků v kontinuální řadě počínající rokem 1891 a vyšel jako ročník 39). Zároveň editoriale prezentuje i nové zacílení Českého lidu – časopis měl být periodikem popularizačním (vědecké práci, i když to autorka explicitně nezmiňuje, byla vyhrazena Československá etnografie), úzce provázaným s národopisnými pracovníky v regionech. U tematického vymezení časopisu však poněkud zaráží, že nová šéfredaktorka nezmiňuje orientaci Českého lidu na etnografii hornictva a dělnictva a uvedeno je jen studium současné vesnice. Skalníková se naopak hlásí (přes agresivní odmítání „pekařovských tradic“ a „buržoazní metodologie“) ke studiu lidového umění a národní kultury. Editoriale po necelých 6 letech od onoho výše představeného opět mluví o „novém“ Českém lidu, tentokrát to ovšem měla být „novost“ zcela jiného druhu.

Olga Skalníková: *Za nový Český lid (6 (38), 1951, č. 1–2, s. 1)*

Novým, právě zahajovaným ročníkem bere na sebe náš časopis odpovědný úkol pomáhat svými prostředky co nejučinněji při budování socialismu v naší vlasti. Časopis Český lid, založený 1891 L. Niederlem a Č. Zibrtem před národopisnou výstavou československou, sehrál významnou úlohu v našem národopise i v celé naší národní kultuře. Jeho program byl velmi široký. Zahrnoval všechny složky kulturně-historického dění, sledoval lidovou kulturu

na celém území Čech, Moravy, Slezska i Slovenska. Na jeho stránkách obrazila se klasická doba našeho národopisu a hlavně nejstarší ročníky jsou opravdovou studnicí národopisného materiálu. I později bylo praktickým otázkám věnováno hodně péče, i když se v Českém lidu objevují stále častěji nejasnosti a roztržité názory.

Po roce 1945 byl Český lid obnoven za redakce prof. K. Chotka a V. Černého jako časopis pro národopis a dějiny venkova. Poválečná redakce nedokázala navázat na dobré tradice zakladatelů Českého lidu, neuvědomovala si poslání časopisu tohoto druhu v epoše budování socialismu u nás a zůstávala v zajetí buržoasního názoru na naši národní minulost, v zajetí pekařovských tradic, a nedovedla se odpoutat od buržoasní metodologie v historiografii.

Úkolem nové redakce Českého lidu je dát časopisu novou ideovou náplň, která by zcela odpovídala dnešním úkolům vědy při budování socialismu. Český lid bude časopisem populárně-vědeckým, který se bude zabývat otázkami národopisu v široké souvislosti s ostatními společenskými vědami a ve spojení s praxí. Chceme se postarat, aby vědecké otázky byly srozumitelné a zajímavé pro nejširší okruh čtenářů. Vzorem, jak popularisovat vědu, jsou nám časopisy sovětské.

Popularisací otázek národopisné vědy náš úkol nekončí. Budeme si pozorně všimát proměny naší vesnice, sledovat a vykládat problémy s tím související. Dále chceme seznamovat čtenáře s naším lidovým uměním a jeho vlivem na národní kulturu. Lidové umění není jen líbivý projev lidové tvořivosti. Proto musí být studováno v souvislosti s hospodářským a společenským vývojem.

Český lid bude pravidelně přinášet zprávy o národopisném dění na Slovensku i příspěvky slovenských vědeckých pracovníků. Naši národopisci, kteří navštívili Sovětský svaz a země lidové demokracie, budou informovat naše čtenáře o kultuře těchto zemí.

Chceme, aby Český lid byl časopisem aktuálním, který bude sledovat a zachycovat všechny změny v lidové kultuře dneška, který čtenáře poučí o vědeckých otázkách národopisu a který v neposlední řadě bude i pramenem materiálu pro vědecké pracovníky.

Chceme-li dostát daným úkolům, musíme se snažit, aby se pokud možno nejvíce spolupracovníků podílelo na naší práci. Budou tedy ideové články v Českém lidu zároveň úvodními články diskusními. V prvním čísle jsou takovými podněty studie dr. O. Nahodila a dr. J. Kramářka a článek prof. dr. O. Říhy. Myslíme, že se nám tímto způsobem podaří jednak rozšířit znalost dnešní národopisné problematiky, jednak přispět k vyřešení některých otázek.

Tím však naše spolupráce se čtenáři nesmí končit. Očekáváme četné příspěvky národopisného materiálu, hlavně dokumenty ze současnosti, ale i připomínky k obsahu a uspořádání časopisu. Chceme, aby Český lid byl na výši po všech stránkách, a budeme proto pečlivě volit obrazové přílohy, aby obsahovaly dokumentární materiál a tak tvořily celek s obsahem jednotlivých čísel. Čím bude spolupráce redakce se čtenáři hlubší a zdařilejší, tím lépe se společným úsilím podaří udělat z Českého lidu časopis, v němž se budou zrcadlit úspěchy našeho lidu při budování socialismu.

Více než 10 let redaktorství O. Skalníkové představuje v dějinách Českého lidu důležitou etapu. Český lid se pod jejím vedením stal časopisem důsledně (minimálně formulačně) hájícím nové pořádky ve vědě, zároveň si však udržel nepopíratelné odborné kvality. Bylo tomu mj. i proto, že ne vše, co Skalníková deklarovala

v předmluvě z roku 1951, bylo naplněno, počínajíc tematickým zaměřením, které zůstávalo poměrně pestré a nově zahrnovalo také progresivní orientaci na etnografii horníků a dělníků (Woitsch 2012). Český lid se však hlavně nepřeměnil v popularizační žurnál, jak bylo původně zamýšleno, a publikovali v něm takřka výhradně akademicky kvalifikovaní badatelé. Časopis sice ve srovnání s Československou etnografií tiskl spíše kratší příspěvky, byl téměř úplně orientován na český, resp. československý terén a nesetkáváme se v něm ani se statěmi teoreticko-metodologického zaměření, zároveň ale definitivně opustil cestu nastoupenou Zíbrtem, rozvíjenou i Chotkem s Černým a původně zamýšlenou také Skalníkovou a jejími spolupracovníky. Stručně řečeno, právě v 50. letech 20. století se Český lid definitivně vydal na cestu k tomu být časopisem skutečně a výlučně vědeckým, jakkoliv částečně ve službách totalitní ideologie.

Jaroslav Kramařík – dílčí uvolnění a smělé plány do budoucna

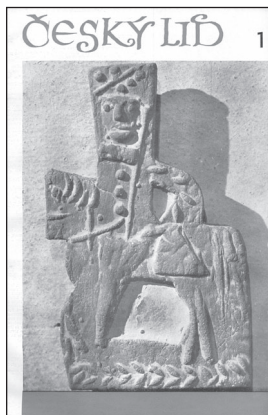
Jaroslav Kramařík

Celkem třikrát během necelých 20 let se v nadpisu důležitého editoriale objevil v Českém lidu slovo „nový“. Poprvé se tím způsobem K. Chotek s V. Černým snažili částečně vymezit vůči zíbrtovskému pojetí časopisu, podruhé tak O. Skalníková deklarovala radikální příklon k marxismu a historickému materialismu. Potřetí mluví o novosti čerstvě instalovaný šéfredaktor J. Kramařík v roce 1963 (Kramařík 1963). A nutno dodat, že tentokrát jsou jím zmiňované „nové úkoly“ na svou dobu velmi odvážné, systematické, ale pro změnu v editoriale velmi dobře „ukryté“.

Autor předmluvy Jaroslav Kramařík (1923–1974) pocházel z Domažlic, což zásadně ovlivnilo i jeho pozdější odborný zájem o Šumavu a Pošumaví a dějiny a etnografii Chodska. Hned jak to skončení 2. světové války dovolilo, absolvoval na Karlově univerzitě studia historie, filozofie a národopisu. Krátce po absolutoriu se jako dogmaticky vyprofilovaný marxista angažoval při vzniku Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV a byl od počátku zástupcem jeho ředitele. Přes problematické působení v padesátých letech lze Kramaříka nepochybně považovat za jednoho z teoreticky a metodologicky nejprogresivnějších národopisců druhé poloviny 20. století, se širokým evropským komparativním záběrem postaveným na důsledné aplikaci historických přístupů. Kramařík se výrazně zapsal do dějin naší etnografie, věnoval se dějinám oboru, tradiční architektuře, ale hlavně a především nejruznějším otázkám agrární etnografie (orebné nářadí, orba a sklizeň) s důrazem na celoevropsky zaměřené studium problematiky záprahu hospodářského zvířectva. Vazba k rodnému kraji jej nicméně dovedla i k folkloristickému studiu chodské

pověstové tradice. Pro Kramaříka bylo vždy typické otevírání nových (třebas ožehavých) témat, která dovedl uchopit s nevšední lehkostí a nadhledem. A vlastně jedinou brzdou v jeho odborném i lidském rozletu zůstával, alespoň podle důvěryhodných osobních svědectví jeho spolupracovníků,³ démon alkohol.

Ve zmíněném roce 1963 se J. Kramařík ocitl uprostřed zemětřesení ve sféře odborných etnografických časopisů v Čechách, resp. v Československu. Po necelých 10 letech bylo ukončeno Nahodilem (jehož souputníkem z nejméně jistých byl právě Kramařík) kdysi prosazené vydávání Československé etnografie a jediným, jednou provždy čistě vědeckým, ústředním (ve smyslu celé československé etnografie a folkloristiky), polytematickým a po všech stránkách podporovaným časopisem se stal Český lid, do kterého ČE formálně vplynula. Na pozici šéfredaktora vystřídal O. Skalníkovou J. Kramařík, doplněna byla redakční rada, změnila se grafická úprava a rozsah časopisu. V neposlední řadě se měl dosti významně inovovat také obsah a celkové teoreticko-metodologické pojetí Českého lidu, přičemž právě představy o těchto změnách ukryl Kramařík do editorialem, který se jinak formulačně nese snad v ještě ostřejším duchu než předmluva Olgy Skalníkové z roku 1951 (zmínky o nutnosti protináboženského boje, potřebě postavit národopis na zásadách programu KSSS, pokrokových vědcích atd.). Při pozornějším čtení však shledáváme, že za fasádou slov se skrývá vědecký program, který odpovídá celkovému společenskému uvolnění v 60. letech 20. století, v národopise mj. spojený s aplikací sociologizujících a antropologizujících přístupů, vymezování se vůči dogmatismu padesátých let či snaze výrazněji proniknout (jakkoliv mimo jiné v zájmu exportu ideologie) do mimoevropského terénu.

Jaroslav Kramařík: Český lid a jeho nové úkoly (50, 1963, č. 1, s. 1–2)

Od letošního roku vychází Český lid v nové úpravě a v rozšířeném rozsahu. Stává se ústředním časopisem československé národopisné vědecké práce a přebírá současně úkoly časopisu Československá etnografie, který byl do Českého lidu včleněn. Tato změna neznamená jen soustředění publikační činnosti československých etnografů a folkloristů, ale má veliký význam i pro společnou práci na nových úkolech, které si klade národopisná věda na prahu komunismu. A nejsou to úkoly malé, naopak úkoly velmi náročné, které předpokládají v první řadě důkladný teoretický přístup k jednotlivým problémům a k národopisné tematice. Je třeba si sebekriticky přiznat, že v posledních letech teoretický vývoj v našich vědách ustrnul, a ačkoliv bylo dosaženo řady dílčích úspěchů v zpracování materiálu nejrůznějšího druhu, nebylo v naší práci větších ideových perspektiv, kterých současná doba vyžaduje. Takového ustrnutí

³ Informace vychází ze svědectví Josefa Vařeky sděleném při rozhovoru s autorem tohoto textu.

by mohlo mít po čase za následek návrat k netvůrčímu, sterilnímu pozitivismu nebo přebírání různých módních buržoazních koncepcí, které rozvoji socialistické společnosti neslouží, ale naopak mu škodí. Jen málo byly doposud aplikovány na stránkách našeho národopisného tisku teoretické výtěžky takových důležitých ideologických dokumentů, jakým je v první řadě Program KSSS.

Je proto třeba se zamyslet při vytyčování nových úkolů Českého lidu nad mnoha věcmi. Český lid byl odedávna časopisem, který sloužil poznání našeho lidu v jeho nejrozmanitějších projevech života a kultury. Jeho starší ročníky byly zaměřeny především k poznávání dávné minulosti českého národa, jeho tradic, sahajících od doby pradávny až do současnosti. V té práci bylo často mnoho romantismu, mnoho zdravého i nezdravého staromilství, ale ve veliké většině případů dobrý úmysl prospět věci národa. Vždyť značný počet příspěvků, a to nutno mít vždy na paměti, psali lidé nevyškolení v oboru, sbírali a studovali národopisný materiál po své denní práci, namnoze vyčerpávající. Bylo to v době národnostního útlaku, kdy se všechno úsilí soustřeďovalo na jeden cíl – dokázat bohatství lidové kultury vlastního národa. Byla to tedy práce na svou dobu vysoce aktuální, s praktickým politickým dosahem.

Přišlo však národnostní osamostatnění r. 1918 a lid už přestal být ideálem národní buržoazie. Stal se pro ni obávanou revoluční silou, zvláště po založení KSČ. Proto i úpadek zájmu o lid a jeho kulturu, proto i vznik různých teorií snižujících jeho význam, hodnotu jeho kultury.

Teprve po roce 1945 a zejména po roce 1948 nastává nový vědecký zájem o lid, začíná snaha vystavět národopisnou vědu jako vědu historickou na základech dialektického a historického materialismu. Došlo k tříbení teoretických hledisek, které proběhlo i v časopise Český lid, a to zvláště od roku 1951. Pravda, bylo v těch snahách často hodně neuváženého, nedomyšleného, ale jedno podstatné toto názorové tříbení přineslo – potřebu systematického, historicky založeného bádání, přihlížejícího ke všem důležitým činitelům vývoje. Takovýto požadavek klade ovšem na vědeckého pracovníka v etnografii a folkloristice nároky jako snad v málokterém oboru společenských věd, především hlubokou znalost určitého odvětví národopisu a na druhé straně široký rozhled po hospodářských, společenských a kulturních dějinách. Bez podobných znalostí nelze mluvit dobře o dialektickém chápání věci, byla by to jen prázdná fráze.

Studiím široce založeným musejí však nutně předcházet studie analytické, kterých je v naší vědě stále nedostatek. Ne ovšem studií analytických ve starém, pozitivistickém smyslu slova, ale analytických studií rozebírajících problém na základě historicko-materialistické metodologie. Tento nedostatek se pocituje zvláště ve studiu současnosti, které se stává dnes jedním z nejdůležitějších oborů studia etnografie a folkloristiky. A právě tomuto oboru bychom chtěli věnovat nyní několik řádek.

Obor studia současnosti není v našich vědách nikterak mladý (nemluvíme tu ovšem o studiu přežitků v současnosti vzhledem k rekonstrukci minulosti) a nelze říci, že by nebyl zastoupen dostatečně v posledních ročnících našeho časopisu. Ale to, co bylo doposud v tomto oboru vykonáno, zdaleka ještě nestačí. Nejde o psaní příspěvků obecného charakteru, které by jen rozměňovaly to, co řečeno nebo psáno v historii nebo ekonomii, ale o publikace studií založených na vědecky prověřeném materiálu. Není třeba se stále zamýšlet nad tím, stává-li se národopis v tomto ohledu sociologií či nikoliv, ale je spíše nutno etnografické a folkloristické poznatky, nabyté studiem tradičních jevů, prohlubovat znalostí problémů dnešního společenského dění a politického vývoje, který zasahuje v současné době do všech jevů života a kultury.

K tomu je ovšem zapotřebí daleko intenzivnějšího studia v terénu, než jak tomu bylo doposud. Ještě daleko větší pozornost bude třeba věnovat výzkumu v průmyslových oblastech, který byl zdárně započat, ale zabýval se převážně minulostí; bez důkladného etnografického studia průmyslových oblastí v současnosti nelze pochopit proces vytváření socialistického národa, který je jedním z nejdůležitějších problémů národopisné vědy v dnešní době.

Nejinak je tomu s národopisným studiem družstevní vesnice. I tu bylo dosaženo dílčích úspěchů, několik příspěvků otiskl i náš časopis. Avšak o široce založeném výzkumu socialistické vesnice nelze zatím mluvit. Teprve v poslední době došlo k určité nápravě situace v národopisných ústavech ČSAV; o výsledcích výzkumu budeme naši veřejnost informovat a učiníme i příslušná opatření, aby studium socialistické přestavby naší vesnice nebylo jen záležitostí vědeckých pracovníků v akademických ústavech, ale i věci muzejníků a vůbec všech kulturních činitelů na venkově. Studium kulturní revoluce, socialistické přeměny celého života našeho národa musí se stát jedním z hlavních úkolů našich věd a musí mu být věnována patřičná péče v našem časopise. Redakce časopisu vynaloží všechno úsilí na to, aby Český lid byl tribunou národopisného studia současnosti, aby přinášel co nejvíce hodnotných příspěvků z tohoto oboru.

Studium současnosti předpokládá ovšem dobře zvládnuté studium minulosti a samu současnost nelze nikterak od minulosti odtrhovat. Historie nezná přerывů, zná jen revoluce, které jsou vyvrcholením etapy jedné a počátkem etapy další. Ani revolucí nemizí hodnoty vytvořené předchozími etapami, nemizí však ani přežitky, které jsou vývoji na překážku. Otázka rozporů mezi novým a starým je opět jedním z důležitých problémů současné etnografie a bude jí zapotřebí věnovat v našem časopise zvláštní pozornost.

Avšak vraťme se k otázce studia minulosti. Řekli jsme, že snahou našich národopisců je uplatňovat při studiu života a kultury našeho lidu hlediska historického materialismu. Této zásady musí být dbáno především ve studiích syntetických, jakými budou v blízké budoucnosti např. jeden ze svazků Československé vlastivědy, nazvaný „Lid“, a obsáhlé dílo „Dějiny způsobu života a kultury českého lidu“. Poslední práci je nutno připravovat dílčími studii právě v našem časopisu. Jde zvláště o problémové studie, které by řešily sporné otázky dějin našeho lidu a jeho kultury. Takových sporných otázek je celé množství, a to jak v oblasti materiální, tak sociální i duchovní kultury. Poukazují zejména na otázky estetické, které se stále řeší málo historicky; lidové umění je na jedné straně obdivováno intelektuálním snobismem pro svoji »primitivnost« nebo na druhé straně nahlíženo jako derivát umění tzv. vyššího, a správné jeho historické hodnocení namnoze chybí. Z toho vzniká pak zmatek, který má v současné době mnoho škodlivých důsledků pro praxi, pro současnou lidovou tvorbu atd. Český lid bude i tu dbát, aby přispěl svými silami co nejlépe k objasnění těchto problémů, dnes tak často přetřásaných a hrajících závažnou roli v našem kulturně politickém životě. Bude se jednat však zároveň o objasnění lidových a národních tradic vůbec, o osvětlení otázky tradice a přežitku atd.

Český lid musí také v daleko ještě větší míře, než tomu bylo doposud, věnovat pozornost protináboženskému boji. Musí ukazovat, jak negativní vliv mělo náboženství na život lidu a jak se vytvářela česká lidová povaha a česká národní tradice právě v boji proti náboženství a církevnímu tmářství.

V našem časopise budeme také napříště daleko více přihlížet k tomu, aby vycházelo více příspěvků slovenských, zvláště proto již, že se Český lid stává ústředním orgánem všech

československých národopisců. Bylo dobrou tradicí Českého lidu, že do něho přispívali slovenští pracovníci a že se v něm tiskly studie českých autorů o slovenském lidu. V posledních letech se nám však tuto tradici nepodařilo řádně rozvinout, ba nastal určitý pokles v tomto směru. Tento stav je nyní potřeba od základu změnit. To se týká stejnou měrou i národopisu slovanského.

Ani národopisu cizokrajnému se nemůže Český lid vyhýbat, protože, jak již bylo řečeno, přejímá úkoly bývalého časopisu Československá etnografie. Cizokrajný národopis bude mít svou zvláštní rubriku; redakce bude hledět, aby v této rubrice byl především publikován materiál českých a slovenských vědců, a to vědců pokrokových, kteří svým studiem přispívali k boji proti kolonialismu a rasismu. Vedle toho bude Český lid přinášet i významné práce zahraničních badatelů, které budou mít širší teoretický dosah.

Jakkoliv ráz časopisu bude napříště především vědecký, nebude se uzavírat ani dobře zpracovaným materiálovým příspěvkům regionálních badatelů-laiků, zvláště budou-li objevné. Spolupráce regionálních badatelů bude třeba také při akcích soupisových a při přípravách Národopisného atlasu ČSSR. Časem budou proto vypisovány v časopise i ankety na určitá témata, právě jako tomu bylo v starších ročnících Českého lidu redigovaného Čenkem Zibrtem.

Vedle studií z české, slovenské, slovanské a cizokrajné etnografie a folkloristiky budou v našem časopise vyhrazeny příslušné rubriky referátům a recenzím, zprávám o činnosti etnografických institucí domácích i zahraničních, o práci muzeí, bude zde národopisná kronika a pokračovat bude rubrika bibliografie, jako tomu bylo dříve. Redakce bude dbát na to, aby v těchto rubrikách byla naše veřejnost co nejdříve informována o národopisném ruchu jak v zemích socialistického tábora, tak zemích rozvojových i kapitalistických. Případ od případu bude místo i na diskusi, ovšem na diskusi věcnou a neosobní. Redakce rozhodně nestrpí, aby byla v časopise uplatňována osobní moc kohokoliv, a přijme i jakoukoliv kritiku vlastní činnosti, bude-li založena na faktech. Čas od času bude věnován příslušný oddíl i otázkám terminologickým a metodickým, a to především vzhledem k hlavním úkolům našeho národopisu.

Jsme si ovšem plně vědomi, že všechny úkoly, které si klademe, nemohou být splněny hned a naprosto dokonale. Víme, kolik práce dalo minulé redakci sestavit vhodně jednotlivá čísla a kolik námahy si vyžádalo plnění úkolů vytčených v roce 1951. Nebyly to úkoly malé a redakce se jich většinou zhostila se zdarem. Během doby se vytvořil při časopise okruh stálých přispěvatelů a pracovníků, kteří často dovedli nasadit všechn volný čas, aby pomohli rozvoji časopisu. Těm všem jsme zavázáni díkem a spoléháme na jejich další spolupráci. Uvítáme však současně i nové spolupracovníky, budou-li odpovědně plnit své povinnosti.

Řekli jsme již na počátku, že úkoly, které si náš časopis klade do příštích let, nejsou malé, ale naopak velmi náročné. Chceme-li za několik let podat obraz české a na Slovensku slovenské lidové kultury v syntetickém díle, na jehož přípravě se budou podílet nejen pracovníci ústavů ČSAV a universitních kateder, ale i široká síť pracovníků muzejních a regionálních, chceme-li v národopisné práci zachytit veliké změny, které dnes probíhají v celém životě našeho lidu, pak Český lid musí být skutečným zrcadlem těchto snah. A nejen to, Český lid musí být nejen ukázkou etnografické a folkloristické práce v naší socialistické republice, ale i ukazatelem nových cest.

Jak vidíme, J. Kramářik se kromě obligátní pochvaly na adresu nejstarších dějin časopisu hned v několika bodech vymezil vůči předcházejícím letům v Československé etnografii (ustrnutí teoretického vývoje, nedostatečná práce v terénu atd.) a představil

v několika bodech nový program časopisu. Ten se měl napříště orientovat hlavně na: 1. problematiku studia současnosti (transformace venkova, etnografie dělníků a horníků), 2. otázky lidového umění, tradic a přežitků, 3. studium náboženství, 4. cizokrajný národopis. To vše ovšem mělo být postaveno na kvalitnějších teoriích a metodách než doposud, neměla být podceňována analytická práce v terénu, důkladná recenze a diskusní činnost. Časopis se podle Kramaříka konečně měl výrazněji čechoslovakizovat a neměl zůstat uzavřen (byť již zjevně zcela okrajově) ani regionálním badatelům.

Kramaříkův program (jakkoliv jej samozřejmě neformuloval on sám, šlo o výsledek celkové koncepce oboru v akademickém ústavu) je patrně nejkomplexnější koncepcí časopisu, která kdy byla na stránkách Českého lidu publikována. Kramařík se k jejímu rozvíjení dokonce ještě jednou vrátil (Kramařík 1966) a při příležitosti 75. výročí vzniku Českého lidu v již zcela neideologickém duchu nejenže opět zdůraznil potřeby rozvíjení oborové teorie a metodologie, ale např. i ocenil doposud silně kritizovanou epochu ve vývoji časopisu mezi léty 1946–1951. Vývoj v následujících letech přitom potvrdil nastíněný trend, i když třeba množství příspěvků z cizokrajné etnografie po počátečním boomeru rychle klesalo (Bahenský – Woitsch 2003). Na stránkách Českého lidu se nicméně objevily texty, které jsou dodnes považovány za průlomové (Holý – Stuchlík 1964). Celkově můžeme shrnout, že Kramaříkovo působení přineslo Českému lidu nové impulzy, časopis nastartovalo velmi zajímavým směrem a nebýt některých osobních problémů vedoucího redaktora a zejména událostí roku 1968, které přervaly veškeré snahy o vědeckou obrodu etnografie, mohl se časopis posunout mnohem dále.

Antonín Robek – ideologické krytí pro rozporuplný obsah v době normalizační

Antonín Robek

Konec 60. a počátek 70. let 20. století přinesl radikální a většinou neblahé změny nejen pro celou československou společnost, vědecké kruhy, národopis, ale samozřejmě i pro Český lid (Bahenský – Woitsch 2003; Skalníková – Petráňová 2003). Sovětská invaze, následné prověrky a čistky a celková atmosféra období tzv. normalizace hluboce poznamenaly Český lid, který vstoupil do jednoho ze svých nejkontroverznějších období. Národopis (resp. etnografie a folkloristika) a jeho klíčová instituce – akademický ústav – se na krátkou dobu dokonce ocitl v přímém existenčním ohrožení jako celek. Vzhledem k tomu, že důvody těchto ataků, průběh snah o „záchranu“ ÚEF i důsledky, které tato záchrana měla pro obor i řadu jednotlivců, byly již opakovaně popsány (Bahenský – Woitsch 2003; Skalníková – Petráňová 2003), omezíme se zde pouze na skutečnosti bezprostředně se dotýkající Českého lidu. Obecně lze

konstatovat, že cesta, kterou zvolil neomezený normalizační vládce národopisu Antonín Robek, sice znamenala zachování institucionální kontinuity ÚEF i Českého lidu a vedla k otevření nových, zajímavých a svými výsledky dodnes cenných badatelských orientací (revitalizace etnografického studia dělníků, etnologicko-historické studium tzv. národního obrození s důrazem na lidové kronikářství a hmotnou kulturu, od 80. let výzkum tzv. etnických procesů – Cikánů, Vietnamců atd.), ovšem za cenu minimálně vnějšíkové rétorické ideologizace národopisu a jeho hlubokého teoreticko-metodologického zaostávání. A nesmíme samozřejmě zapomínat ani na neblahé dopady Robkova působení na některé konkrétní badatele (např. někdejší šéfredaktorku českého lidu O. Skalníkovou, či celé de facto zlikvidované specializace, jako byla slovesná folkloristika).

V Českém lidu se výše uvedené skutečnosti odrážely více než výmluvně, a to včetně dalšího charakteristického rysu doby – neprůhledných rozhodovacích mechanismů, všeobecného strachu a ztrát základních hodnot. Od počátku roku 1969 převzal časopis badatelsky široce rozkročený etnograf, historik a archeolog Vladimír Scheufler (1922–1995) a velkolepé plány J. Kramářika (který byl spíše obětí situace a doplatil na snahu otevřít Český lid novým teoretickým směrům více než na vlastní postoje, které zůstávaly nahlíženo jeho texty z konce 60. a počátku 70. let 20. století dogmaticky ideologické) tak nebyly nadále realizovány. Avšak nedosti na tom, Scheuflerovo funkční období se na stránkách časopisu nejen příliš neprojevovalo (a ani nebylo čtenářům osvětleno v editorialech), ale především velmi brzy skončilo. Tiráž časopisu čísla 4 ročníku 1972 přinesla namísto informace o vedoucím redaktorovi či složení redakční rady jen stručnou noticku: „Číslo z pověření ředitele ÚEF Antonína Robka připravila Anna Pitterová.“ Řízení časopisu se tak na 4 roky (od ročníku 1976 je alespoň znovu uváděna i redakční rada) ujala – při vší osobní účtě – vcelku nevýrazně působící Anna Pitterová (1917–1993), archeoložka a etnografka, jejímž evidentním úkolem bylo vlastně jen zajistit provozní chod časopisu. Mužem více či méně v pozadí, avšak osobou rozhodující prakticky o všem, byl již v této době jednoznačně A. Robek.

Rodák ze Zeměch u Kralup nad Vltavou Antonín Robek (1931–2008) studoval po maturitě na kralupském gymnáziu v letech 1950–1955 historii a národopis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a poté zde působil jako asistent (od roku 1970 v proděkanském postavení), od roku 1973 jako docent, od roku 1982 jako profesor. V roce 1972 byl pověřen vedením ÚEF, jehož personální obsazení i badatelský program řídil až do ledna roku 1990 a vzhledem k souběžnému působení v čele etnografického pracoviště na FF UK je považován za takřka neomezeného vládce naší etnografie 70. a 80. let 20. století. Vlastní badatelská práce A. Robka představuje pozoruhodně široké tematické spektrum, uložené převážně v řadě dílčích časopiseckých a sborníkových textů. Ve svých raných pracích se věnoval problematice pověr, pověřivosti, náboženství a ateismu; později se orientoval na výzkum lidového kronikářství a tzv. lidových kořenů národního obrození, organizačně i badatelsky v 70. a 80. letech

20. století zaštitil nově se rozvíjející historické studium zejména pražského dělnictva. Mj. s jeho politickým angažmá pak částečně souvisí zájem o terén bulharský.

Absurdní situace ve formálně deklarovaném řízení Českého lidu byla definitivně ukončena roku 1977, kdy se vedoucím redaktorem a předsedou redakční rady stal právě A. Robek. I po formální stránce tak byla normalizace časopisu dokončena a Robkova šéfredaktorská éra přetrvávala až do roku 1990. Změny v Českém lidu se nicméně neodehrávaly jen na pozicích redaktorů a členů redakční rady. S utužováním normalizačního režimu se měnila také podoba a obsah časopisu, a to zcela signifikantním způsobem. Za celou dobu redaktorství Anny Pitterové a Antonína Robka nevyšel v Českém lidu jediný editorial, který by (byť „angažovaně“) poukázal na další směřování časopisu. Namísto toho jsou některá čísla zahajována úvodníky sui generis – ad absurdum dovedenými ideologickými výlevy legitimizujícími existenci etnografie jako disciplíny, která přispívá ke „správnému“ trendu společenského vývoje. Tyto editorialey otevírají jak jubilejní čísla (např. k únorovým událostem roku 1948, sjezdům KSČ apod.), ve kterých se posléze koncentrují povrchně agitační texty nemající s vědou mnoho společného, tak ty svazky časopisu, ve kterých se nalézají odborně vysoce hodnotné národopisné/etnologické studie. Domnívám se tedy, ať už autor těchto předmluv A. Robek v osobní rovině chápal jejich psaní jakkoliv, že důležitým smyslem předmluv bylo též poskytnout ideologické krytí textům, které jednoznačně rozvíjely myšlenky kvalitního, byť metodologicky petrifikovaného národopisu. Jako ukázka může posloužit editorial z roku 1973 (Robek 1973), po kterém v časopise následují jak stati ideologicky silně zatížené, tak kvalitní a zcela neutrální – metodologicky v podstatě neopozitivistické – materiálové příspěvky. Koneckonců k podobně absurdním situacím docházelo pod Robkovou kuratelou i v institucionální rovině, kdy pod tvrdě normalizačním hávem působily např. na etnologickém pracovišti na FF UK v Praze ve skrytu osobnosti i celé badatelské týmy (např. iberoamerikanistický), jinak tvrdě ohrožené dobovými čistkami.

Antonín Robek: 25. výročí únorových událostí a československá etnografie (60, 1973, č. 1, s. 1–2)

Únor 1948, jehož dvacáté páté výročí letos vzpomínáme, byl a jest významným mezníkem v dějinách naší země, jehož dosah nedovedeme ještě zcela pochopit ani dnes. Znamenal výrazný krok dopředu v uskutečňování socialistických cílů společnosti. Připravil totiž vše nutné pro změnu výrobních vztahů ve společnosti a v souvislosti s tím i pro změny v oblasti sociální struktury a sociálních vztahů a dal tak podklad pro uskutečňování změn v duchovní kultuře lidu, v jeho názorech a ideologii.

Etnografové a folkloristé, kteří neopomenou při svých výzkumech ani zapadlou vesnici kteréhokoliv kraje, mohou proto pozorovat tyto vskutku revoluční změny lépe než jiní

a přispívát k jejich poznání a rozvíjení. Dnes nezmizela takřka úplně jen stará malovýrobní technika, která byla ještě před několika lety v popředí zájmu etnografů a pod kterou se nejednou skrývalo nářadí a nástroje spolu s malovýrobními postupy, známými ze starších společenských formací. V současné době se však v zemědělství nepoužívají ani modernější nářadí, nástroje a stroje, které byly dříve pro většinu vesnického obyvatelstva zcela běžné, jako žentoury, ruční mlátičky, fukary apod. V souvislosti s novou zemědělskou technologií se změnil i vzhled krajiny. Je to zvláště výrazné v době žni, kdy nejsou na polích vidět kdysi tak typické snopy a panáky, nebo při senoseči kupky sena. Dnes se i řepa sklízí jinak než dříve, a proto z podzimních polí spolu s tradičními řípáky či srpy zmizely hromádky řepy a chrástu. Všude nastoupily donedávna neznámé stroje, aby nahradily obtížnou a vysilující práci lidí. Zmizely kravské potahy drobných zemědělců spolu s kravskými postroji, různé druhy vozů, stejně jako dnes již povětšinou zapomenuté ruční nářadí dělníků, žijících na vesnici a obhospodařujících nepatrné přídělky z obecní půdy. Chátrají dnes již nikomu nepotřebné statky, bourají se stará přízemní stavení a místo nich vyrůstají vícepodlažní obytné domy. Změnilo se i oblékání.

Etnograf a folklorista může vedle změn v hmotné kultuře zaznamenávat i změny ve společenských vztazích. Protože na vesnici i ve městě prakticky zmizely bývalé společenské vztahy, zmizely i jejich vnější projevy, přesto, že se někde v povědomí lidí dosud uchovávají. Tak např. dnes již neexistují deputátníci, podruzi, nádeníci, čeled, služky, bony. Zmizeli domkáři, ceckaři, culikáři, chalupníci, sedláci, pachtýři. Pochopitelně zmizely i různé hospodářsky podmíněné zvyky a instituce, jako přijímání do služby, předávání statku, výměnek, vyplácení podílu, svatba jako hospodářská smlouva, svatba gruntu s gruntem, věno. Padla omezení při výběru partnerů před svatbou. Život se osvobodil od zábran vyplývajících ze starých společenských vztahů. Změnila se i duchovní kultura. Mizí zaostalost, nevyskytuje se již analfabetismus. Vzdělanost obyvatelstva objektivně roste, protože bez značných znalostí nelze normálně žít nejen v zemědělství, ale i v rodinném a společenském životě. Prostřednictvím moderních komunikačních prostředků se neobyčejně zvýšila informovanost obyvatel i v těch nejzapadlejších vsích. Zvýšila se i kulturní úroveň, neboť např. prostřednictvím televize přišlo divadlo i tam, kde lidé nikdy neměli možnosti či prostředky navštívit některou z pražských špičkových scén. Dnes již nejsou lidé, kteří prakticky nepotřebovali za celý život vykročit za katastr své obce. Zvětšily se a neustále se zvětšují vědomosti o okolním světě.

Celá naše země se stala obrovskou školou, neboť nejen školáci zasedají do školních lavic, ale i dospělí. Doslova celá země měnila a mění svá zaměstnání. Lidé se přeškolují a zaškolují na nových strojích, nové technologii apod. Lidé všech bývalých společenských tříd či skupin se osvobodili od své závislosti, stali se vskutku svobodnými, sebevědomými občany socialistické země. Dílo socializace neobyčejně důrazně prosazené Únorem 1948 přináší své ovoce. A co víc, i když některé vrstvy Únor původně v procesu společenského boje nepochopily, pochopily jeho význam v procesu jeho uskutečňování, takže např. i v krizových letech 1968–1969 nezapochybovaly o správné cestě a nestály o různé návrhy, které měly vrátit vývoj zpět. Absolutní většina nechtěla restituci bývalých poměrů; tak rostl socialismus do povědomí lidí. Přes chyby a omyly se ukázalo, a lid to potvrdil, že cíle a ideje Února se staly všeobecně uznávanými a proti všem pomluvám nepřátelské propagandy majetkem lidu. Je zapotřebí podtrhnout, že Únor uvolnil nový způsob myšlení a odvahu lidí angažovat se pro rychlejší a ekonomičtější vývoj společnosti.

Všechny tyto změny, ve své vlastní revoluční podstatě nikdy v naší společnosti nebývalé, probíhaly v revoluční době a v těžkých podmínkách třídního boje, a to nejen v našem státě, ale i v celém světě. Byly umožněny především proto, že zde byly záruky socialistické velmoci, Sovětského svazu, který zajistil naší zemi před mocenskými zásahy imperialistických států. Tyto změny byly umožněny též proto, že zde byla pevná, dobře organizovaná dělnická třída se svou komunistickou stranou, která vytvořila bratrský svazek s pracujícími rolníky a pomohla progresivním silám na vesnici při formulování úkolů socialistické revoluce svými nejlepšími představiteli.

Změny v naší společnosti, socialistické jistoty života a proces růstu uvědomění si těchto skutečností vedou nás k zamýšlení i nad úlohou etnografie a folkloristiky.

Únor dal etnografii a folkloristice znovu možnost uvědomit si v tvrdém třídním zápase svou společenskou úlohu. Úloha etnografie a folkloristiky netkví jen v rozvíjení oboru jako vědy „o sobě“, ale jako vědy společensky angažované, spojené se životem a problémy země. Etnografie a folkloristika se emancipovala jako věda angažovaná, která svými výsledky chtěla napomáhat společenskému pokroku, revolučním změnám. Chtěla prostřednictvím svých specifických metod poznávat skutečnost a svými výsledky pak napomáhat dělnické třídě v plnění nutných revolučních společenských změn. Chtěla se aktivně podílet na obrovských úkolech přestavby a nové výstavby společnosti a nechtěla být na jejím okraji. Etnografie a folkloristika chtěla vykročit ze stadia sběrů, registrace materiálu, z vlastivědného charakteru a stát se tak vskutku společenskou vědou.

Únor 1948 umožnil našim oborům dosud nevidaný rozkvět. V etnografii a folkloristice pracují desítky, ba stovky vysokoškolsky školených profesionálních badatelů. Vznikla vědecká centra, která nám může závidět okolní svět a která byla jen nespílitelnou tužbou minulých generací. Prostředky, které stát na etnografii dává, jsou vskutku velké. Je tedy nutné, aby etnografie splnila svou společenskou úlohu, aby si uvědomila, že je vědou, která je odpovědná lidu Československa, politice komunistické strany, neboť právě politika února 1948 poskytla jí do té doby zcela nezvyklé možnosti.

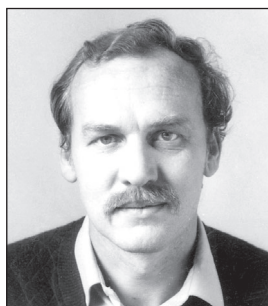
Pokud etnografie a folkloristika prostřednictvím značného množství marxisticky orientovaných vědeckých pracovníků plnila tyto angažované úkoly, byla na odborném vzestupu a zvyšovala se její společenská prestiž. Jakmile zapoměla na tyto své základní společenské úkoly, nebo se od nich vzdalovala, ztrácela tuto prestiž, a to doma i ve světě. Krizová léta tuto skutečnost jen podtrhla, neboť se ztrátou marxistické angažovanosti se ztrácí i vědecký charakter oboru, a přes pochvalu a uznávání některých sil na západě, ztrácí tento obor svou skutečnou prestiž doma i v cizině.

Návrat k marxistické společenské angažovanosti oboru je tedy prvořadým úkolem. Poznávat specifickými prostředky skutečnost, poznání vědecky zpracovávat a vracet výsledky angažované společnosti. Nyní je naším hlavním úkolem najít angažovaný vztah etnografie a folkloristiky k novým cílům společnosti, k rozvíjení odkazu února. Etnografie i folkloristika musí před současností obhájit svou společenskou potřebnost a užitečnost. Každá generace v minulosti sváděla svůj zápas. Povedou jej i generace budoucí, pokud jim odevzdáme vědu vskutku živou, potřebnou. V tom je odpovědnost nás etnografů a folkloristů jako subjektu před současností i budoucností.

Český lid 70. let 20. století tak nejen na první pohled působí dosti schizofrenně, nicméně hodnotit jej čistě negativně jen na základě problematických editoriaľů by bylo nesprávné. To samé pak samozřejmě platí také o podobě časopisu v dalším desetiletí,

kdy se s ideologizujícími redakčními úvodníky už prakticky nesetkáváme a časopis plní spíše metodologicky konzervativní empirické studie nejrůznějšího zaměření. Český lid tak věrně odrážel stav české (československé) etnografie v předvečer listopadového převratu: historizující disciplína s popisnou až sběratelskou metodologií, fungující až na výjimky bez vazeb na západoevropské teoreticko-metodologické debaty.

Zdenek Hanzl – vykročení do nových časů

Zdenek Hanzl

Úkolu seznámit čtenáře se směřováním Českého lidu po společensko-politické změně odstartované 17. listopadu 1989 se ujal první polistopadový ředitel Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV Stanislav Brouček (Brouček 1990). Editorial byl, na rozdíl od všech předchozích úvodníků oznamujících koncepční změny, publikován uprostřed běžícího ročníku a kvapně reagoval na rezignaci A. Robka a zásadní obměnu redakční rady. Hektické atmosféře doby odpovídá jak autor, tak formulace úvodníku. Namísto nově jmenovaného vedoucího redaktora Zdenka Hanzla, který se teprve seznamoval s chodem

časopisu, s ohledem na význam situace promlouvá ke čtenářům ředitel vydavatelské instituce, k čemuž nikdy předtím ani potom nedošlo. A též duch editoriału se nese na vlně určité nejistoty nad dalším vývojem v celé společnosti, akademického ústavu i budoucího směřování Českého lidu. S. Brouček sice avizuje rozhodnutí s předchozím obdobím a slibuje otištění příspěvků vyřazených z ideologických důvodů, zároveň však klade důraz na přetrvávající kontinuitu a dědictví časopisu, který měl zanedlouho oslavit 100. výročí založení. Namísto radikálního odsudku uplynulých let Brouček spíše nabádá k drobné a pilné práci ve prospěch časopisu i celého oboru, jehož zůstával Český lid vlajkovou publikační lodí.

Stanislav Brouček: Přání místo úvodníku (77, 1990, č. 3, s. 129)

Na konci ledna 1990 odstoupili z redakce Českého lidu hlavní redaktor Antonín Robek a výkonná redaktorka Věra Hrušková. Odstupující hlavní redaktor přislíbil, že dopisem všem členům dosavadní redakční rady poděkuje za práci pro Český lid a oznámí jim rozpuštění této rady. Zároveň byla po konzultaci s vědeckou radou Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV novým vedením tohoto ústavu jmenována nová redakční rada a noví redaktori Českého lidu.

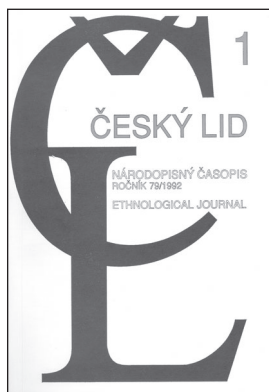
K přípravě třetího čísla Českého lidu došlo za zvláštních okolností, které vyplynuly z přeměn v naší společnosti po 17. listopadu 1989. Okolnosti, o nichž je řeč a které netřeba rozvádět, dávají událostem rychlý spád. Společenské a politické události se promítají i do našeho oboru, dochází zcela přirozeně i k proměnám v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV a změny se nevyhýbají ani Českému lidu, časopisu, který ústav vydává.

Nastalo období, do něhož jsme plně vtaženi, a tak budeme moci až mnohem později říci, k čemu a komu jsme svým podílem na dnešním vývoji posloužili. Není totiž pochyb o tom, že okamžitými administrativními zásahy, výměnou vedoucích činitelů, kteří podle mínění většiny nečinili, jak měli, se teprve dostáváme k předpokladu všeho nového konání, jehož podstatou není nic jiného než trpělivá a s opravdovým zaujetím prováděná vědecká a odborná práce.

V minulosti prozrazovaly stránky Českého lidu obci etnografů a folkloristů i zaujaté veřejnosti, kam ústav ve svých badatelských záměrech směřoval, jaké cíle si stavěl, s kým chtěl a s kým nechtěl spolupracovat a v neposlední řadě co dělal pro plný rozvoj oboru (národopisu). O čem a o kom texty Českého lidu podávaly skutečné svědectví, nechceme a nemůžeme odbýt novým úvodníkem, který by úvodníky předešlých čísel odvolal. K tomu budou jistě zvoleny jiné příležitosti, nehledě na to, že téměř stoletý časopis se docela dobře obejde bez úvodníků.

Nyní prochází časopis rekonstrukcí, která by měla být dořešena během krátké doby. Nová koncepce časopisu i jeho vnější podoba se výrazněji projeví od prvního čísla roku 1991. V tomto roce (1990) Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV jako vydavatel časopisu a právě ustavená redakční rada respektují požadavky všech dřívějších přispěvatelů, jejichž studie nebyly z jiných než odborných důvodů do časopisu zařazeny, a respektuje také právo na publikování všech kvalitních příspěvků, které byly redakci v minulém roce objednány.

Zájem o práci v redakční radě Českého lidu je velký. Vznikl téměř dvacetičlenný kolektiv redakční rady, která rozhodne o nové tváři našeho časopisu. Přejme jí, aby zvolila správnou cestu, prospěšnou oběma disciplínám: etnografii a folkloristice. 19. března 1990

Slib učiněný v závěru Broučkova úvodníku byl z větší části naplněn. Počínaje jubilejním ročníkem 1991, který přinesl i řadu důležitých bilančních textů, se Český lid obsahově (např. tištění řady příspěvků českých etnologů a antropologů, kteří odešli v předchozím období do exilu) a od ročníku 1992 i formálně (změna formátu a grafické úpravy) rozešel s normalizační a postnormalizační podobou. Patří se však zdůraznit, že zásadně nová komplexní koncepce časopisu nikdy nebyla vypracována a ani sdělena čtenářům. Vedoucí redaktor Z. Hanzl, což prostě a jednoduše patřilo k jeho osobnosti, nepovažoval za nutné psát redakční úvodníky, jakkoliv bychom je v bouřlivých devadesátých letech či při pozdějších radikálních změnách grafické podoby nebo podtitulu časopisu na stránkách Českého lidu očekávali. Hanzlovy vlastní názory na směřování Českého lidu lze proto spíše vytušit z vyprávění pamětníků a obsahu časopisu, představit jeho koncepci editorialem – ke škodě věci – zde nemůžeme.

Zdenek Hanzl (1944–2005) se narodil ve slovenském Martině a k akademické dráze dospěl přes studium na Střední uměleckoprůmyslové škole kamenické a sochařské v Hořicích v Podkrkonoší a externím absolutoriu dějin umění a národopisu na FF Univerzity Karlovy (1969–1976). Po nástupu do ÚEF se Hanzl věnoval

jak redakční práci na ústavních tiscích, tak zejména výzkumům v oblasti lidového umění a rukodělné výroby či vztahu tradiční kultury k tzv. životnímu prostředí. Přes intenzivní a pro jeho kariéru určující angažmá v roli vedoucího redaktora Českého lidu se těmito otázkami vědecky zabíral i v 90. letech 20. století, hlavně problematikou ikonografických pramenů k tradiční kultuře a lidovou kamenickou výrobou.

Období let 1990–2005, spjaté s působením Z. Hanzla, lze charakterizovat jako dobu důstojného vyrovnání se s problematiky vnímanou normalizační minulostí Českého lidu, dobu jeho stabilizace a udržení výlučného postavení ve (stále se rozrůstajícím) spektru etnologických a antropologických časopisů. V devadesátých letech se podařilo dostat na stránky Českého lidu, a to zejména zásluhou člena redakční rady Václava Hubingera, ty nejpřednější z českých etnologů působících v zahraničí (mj. Leopold Pospíšil, Zdeněk Salzmann), rozšířit spektrum autorů o mladší generace badatelů, avšak základní zaměření časopisu zůstávalo nezměněno. V Českém lidu i nadále vycházely převážně texty orientované na středoevropský terén a založené na spíše konzervativních metodologických přístupech. Odklon Českého lidu od národopisu k etnologii, vyjádřený radikální změnou podtitulu a grafiky v roce 2001, byl tak spíše formálním krokem (reagujícím mj. na úsměvné ataky na časopis pro jeho údajně nevhodný, nacionálně podbarvený název), i když metodologicky modernější texty se v Českém lidu po roce 2000 začínají objevovat stále častěji. Určitou slabinou časopisu, nahlíženo ex post, se ukazuje Hanzlovo podceňování některých formálních požadavků kladených již v této době u nás na vědecké časopisy a někdy poněkud nepřehledný a chaotický způsob organizace recenzního řízení a komunikace s autory. Celkově je však třeba konstatovat, že patnáctileté působení Zdenka Hanzla patří v dějinách časopisu k těm pozitivnějším obdobím.

Jiří Woitsch a Kateřina Sedlická – pragmatismus v redakční práci a vstup ČL do globálních databází

Neočekávaným úmrtím Zdenka Hanzla v létě 2005 se Český lid opět ocitl na rozcestí. Časopis měl sice formální redakční radu složenou ze špičkových odborníků a též Etnologický ústav Akademie věd ČR jako vydavatel mohl časopis „podržet“ v nelehké chvíli. Nicméně poněkud svérázný – byť úspěšný a překvapivě efektivní – styl řízení Českého lidu Z. Hanzlem, rezultující např. v minimální kooperaci se zmíněnou redakční radou, byl příčinou obav o jeho další pokračování a zejména o dodržení neúprosných lhůt daných termíny uzávěrek a vydání jednotlivých čísel. K úmrtí Z. Hanzla navíc došlo v době radikálního zostřování požadavků na formální podobu časopisů, utužování výkaznictví (RIV systém apod.) a až hysterické snahy příslušných dohlížitelských orgánů po evidenci časopisů v nejrůznějších mezinárodních databázích. Ve všech těchto aspektech Český lid poněkud zaostával. V této chvíli se tehdejší ředitel Etnologického ústavu AV ČR Lubomír Tyllner odhodlal

k odvážnému a poměrně nečekanému kroku a vedení jednoho z nejstarších vědeckých časopisů v Čechách svěřil jednomu z nejmladších zaměstnanců EÚ Jiřímu Woitschovi. Ten záhy vytvořil optimálně fungující tandem s novou výkonnou redaktorkou Kateřinou Sedlickou a oba pak seznámili čtenářskou obec se svými záměry v prvním čísle roku 2006, kterému se budeme věnovat níže. Co se týče osobnosti doposud posledního vedoucího redaktora, omezíme se jen na nejstručnější informace.

Jiří Woitsch (nar. 1976) vystudoval po gymnáziu v letech 1995–2001 historii a etnologii na Filozofické fakultě UK v Praze a tamtéž získal v roce 2009 titul Ph.D. Badatelsky se specializuje na historickou etnologii raného novověku (vesnická architektura, sídla, bydlení; tradiční formy zemědělství a kultivace krajiny, rukodělná výroba, teorie a metodologie studia hmotné kultury), dějiny lesů a lesnictví a etnokartografii. Pod vlivem redaktorské práce v Českém lidu se nejen prakticky, ale i v rovině badatelské reflexe zabývá problematikou akademického psaní a publikačními a edičními strategiemi v humanitních a sociálních vědách. Od roku 2011 je vedoucím Oddělení historické etnologie EÚ AV ČR.

V editorialech J. Woitsche a K. Sedlické, kterým po úspěšném dokončení ročníku 2005 otevřeli první kompletní rok působení v čele časopisu, jsou věcně formulovány záměry redakce, a to zejména s důrazem na celkovou modernizaci časopisu při udržení tematické pestrosti, rozšíření příspěvatelské základny, systematické přípravy monotematických čísel či zpřísnění recenzního řízení (Woitsch – Sedlická 2006). Celkově lze konstatovat, že editorial nabízí ze všech doposud prezentovaných úvodníků nejméně vzletných výroků a naopak se soustřeďuje na konkrétní formulaci připravovaných změn.

Jiří Woitsch – Kateřina Sedlická: Úvodem k ročníku 93/2006 (93, 2006, č. 1, s. 1–2)

U odborných periodik nebývá zvykem psát redakční úvodníky. Mimořádné události léta a podzimu roku 2005 však Český lid zasáhly natolik výrazně, že považujeme za nutné čtenáře a autory o proběhlých změnách informovat.

Současnou tvář časopisu, který držíte v rukou, zformoval v návaznosti na bohaté a inspirativní dědictví minulosti a v součinnosti s mírně obměňovanou redakční radou především odpovědný redaktor Zdenek Hanzl, jenž stál v čele časopisu v letech 1990 až 2005. Pod jeho vedením a s vydavatelskou podporou Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV/ Etnologického ústavu AV ČR prošel Český lid zásadní transformací na počátku 90. let minulého století. Prodělal několik změn grafické podoby a dostal nový, nejen formálně významný podtitul – Etnologický časopis. Především se ale stal uznávaným periodikem etnologických a příbuzných oborů. Zdenek Hanzl však nečekaně odešel v červenci roku 2005, aniž mu bylo dopřáno dokončit další velký úkol, před který byl postaven, tedy získat pro Český lid impact faktor.

S úmrtím Zdenka Hanzla se musel vydavatel časopisu a redakční rada vypořádat co nejrychleji a nejrázněji, neboť pravidelné vydávání Českého lidu je – bez ohledu na lidi „v pozadí“ – absolutní prioritou. Již od září 2005 tak stojí v čele periodika nový tým, který

Vás těmito řádky oslovuje: v pozici vedoucího redaktora Jiří Woitsch a ve funkci výkonné redaktorky Kateřina Sedlická.

Jestliže si mnozí provedené změny možná ani nevšimli, je to svým způsobem dobře. Přes jistou hektičnost se podařilo zachovat náhle ohroženou kontinuitu řádného vedení časopisu a dovést ročník 92/2005 ke zdárnému konci.

Nyní však nastává trochu jiná kapitola v dějinách Českého lidu. Vycházíme samozřejmě z toho, že časopis má za sebou bohatou a zavazující historii i poměrně širokou základnu odběratelů a čtenářů. Zároveň se však domníváme, že dozrál čas a existuje vůle i dostatek možností k provedení okamžitých dílčích reforem i k dlouhodobým změnám ve směřování časopisu. V první řadě jsme se rozhodli jasně seznámit čtenáře a všechny potenciální autory s formálními standardy textů, které redakce přijímá k otištění a na kterých bude v budoucnu trvat. Zvláště upozorňujeme na to, že všechny studie budou procházet důkladným oponentním řízením, jež jistě přispěje k celkovému zkvalitnění obsahu periodika.

Recenzní řízení však nebude znamenat zúžení tematického záběru časopisu. Právě naopak. Umožní nám zachovávat potřebnou vyváženost a otevřenost vůči různým paradigmatickým, teoretickým a metodologickým orientacím, tj. neprotežovat módní badatelské směry a orientovat se výhradně na základě kvality předložených textů. Ty mohou pokrývat celé spektrum humanitních a sociálněvědních disciplín od vlastivědně orientovaného národopisu, slovesné, hudební a taneční folkloristiky, etnomuzikologie, historické etnologie, historické antropologie, archeologie, lingvistiky až po studie z tzv. evropské etnologie či kulturní/sociální antropologie. Nebráníme se ani pracím ze zatím u nás nepřiliš etablovaných oborů bez relevantní publikační základny. Staronově se hodláme zaměřit i na publikování kvalitních materiálových statí a výzkumných zpráv a tímto směrem časopis dále vnitřně strukturovat.

Redakce se bude snažit zachovávat tematickou a názorovou pestrost, zároveň však směřovat k pečlivější koncepci přípravě jednotlivých ročníků. V jejich rámci by mělo být vždy publikováno alespoň jedno tematicky či metodologicky koherentní monotematické číslo. Tento svazek, ve kterém též uzavíráme dvouletou diskusi o podstatě kulturní/sociální antropologie, věnovaný problémům českého národního hnutí v 19. století, budiž příkladem.

Důležitým úkolem a výzvou pro obor jako celek je i celkové zvýšení počtu hodnotných teoreticko-metodologických prací a hlavně tištění textů ve světových jazycích. Jestliže má Český lid se ctí obstat i v mezinárodní konkurenci, musí sebevědomě zpřístupňovat mnohdy pozoruhodné výsledky našich badatelů i zahraničnímu publiku. Stejně tak je žádoucí vnímat reflexi současného českého terénu či historických pramenů odborníky z ciziny, zapojovat se do mezinárodních diskusí atd., což se nestane bez publikování cizojazyčných textů. V žádném případě to však nebude znamenat přeměnu Českého lidu v časopis nepřístupný širší veřejnosti.

Jak ale získat zahraniční přispěvatele, a konečně, kde vzít i autory kvalitních studií psaných česky? Domníváme se, že je jich dostatek, a zároveň je tímto vyzýváme, aby neváhali a kontaktovali redakci. Je totiž naší metou rozšířit přispěvatelskou základnu časopisu systematickým vyhledáváním nových schopných autorů, třeba ve spolupráci s vysokými školami. Zejména mnozí zkušenější studenti a doktorandi se již velmi dobře orientují v celosvětovém vývoji sociálních věd a mají řadu zajímavých kontaktů. Zároveň ale chceme obohatit přispěvatelskou základnu o autory z regionálních odborných pracovišť, neboť se domníváme, že pokles množství článků postavených na detailní znalosti domácího terénu je chyba. Prostor pro publikování

kvalitních recenzí, zpráv a vědeckých studií je však samozřejmě otevřen komukoliv. Stejně tak uvítáme spolupráci při zpracovávání recenzních posudků na zaslané příspěvky.

Ročníkem 93/2006 nastupuje Český lid a jeho nové vedení obtížnou cestu dalšího zkvalitňování v současnosti jediného pravidelně vycházejícího národopisného/etnologického/kulturně a sociálně-antropologického časopisu v České republice. Kromě výše uvedených změn, z nichž některé nemohou být uskutečněny dříve než v horizontu několika let, nás v nejbližší době čeká další úsilí o získání impakt faktoru či příprava plnohodnotné internetové prezentace časopisu. Hlavně a především před námi stojí příprava dalších čísel periodika. Věříme, že spokojenost čtenářů se projeví třeba i v jejich vlastní badatelské práci a že nám brzy budou moci poskytnout kvalitní původní texty. Předem za ně děkujeme.

Na hodnocení redaktorského působení Jiřího Woitsche a Kateřiny Sedlické je samozřejmě příliš brzo a navíc je zcela nevhodné, aby tak zde činil jeden z přímých aktérů. Ve vší uměřenosti lze nicméně konstatovat, že většina v editorialech zmíněných záměrů byla naplněna. Český lid se v letech 2006–2012 výrazně profesionalizoval (a ovšem zároveň byrokratizoval), má výborně fungující a pracovitou redakční radu a o publikování v Českém lidu je mimořádný zájem u domácích i zahraničních autorů dalece převyšující prostorové možnosti a kvalitativní nároky časopisu (otištěna je cca ¼ zaslaných příspěvků). Avizované změny se projeví ve vydání řady monotematických čísel často s mezinárodním zastoupením (ty byly uvedeny editorially, nicméně vzhledem k jejich úzké vazbě pouze na příslušná čísla nejsou do našeho přehledu zařazeny), daří se udržovat tematickou a metodologickou pestrost a vydávat mnoho článků v cizích jazycích. Patrně nejvýraznějším mezinárodním úspěchem, resp. úspěchy je zařazení Českého lidu do všech myslitelných relevantních databází, abstraktovacích a indexovacích systémů (např. Web of Science – JCR, Scopus a SCImago, ERIH, EBSCO, JSTOR, AIO), včetně zisku tzv. impaktního faktoru, ke kterému došlo v roce 2011 a Český lid zůstává doposud jediným impaktovaným etnologickým/antropologickým časopisem ve středovýchodní Evropě.

Příčinou uvedených nepopíratelných úspěchů, domnívám se, je jistý pragmatismus až cynismus, který současná redakce při své činnosti uplatňuje. Autoři jsou – někdy ke své značné nelibosti – konfrontováni s dlouhotrvajícím a nesmlouvavým recenzním řízením, redakční rada a redakce fungují podle tvrdých písemně fixovaných pravidel, většinou převzatých z prestižních „západních“ časopisů. Ne všem je podobný stav po chuti a je samozřejmé, že v některých případech se Český lid dostává do opačného extrému, než byly např. roky 1924–1932, charakterizované až intimní provázaností mezi redakcí, autory a čtenáři. Dnes je časopis svým čtenářům i autorům v určitých aspektech vzdálen a stává se z hlediska vnitřního chodu z vnějšku nesrozumitelným, mezi autory a čtenáři a redakcí a redakční radou je zed' přísných formálních pravidel (Woitsch 2008).

Stejně tak se posunul obsah časopisu, který přes intenzivní snahu redakce deklarovanou i v editorialech z roku 2006 tiskne stále méně čistě materiálových statí, naproti

tomu narůstá zastoupení formulačně i metodologicky náročných teoretických textů, které jsou určeny jen velmi omezenému spektru specialistů. To vše je nicméně daň za nepochybný fakt, že Český lid je v době, kdy vychází jeho 100. ročník, členem exkluzivní rodiny globálně dostupných, čtených, citovaných a respektovaných etnologických časopisů.

Závěr

V článku jsme prošli stovku ročníků Českého lidu a seznámili se s jeho dějinami a tvůrci prostřednictvím nejdůležitějších nebo nejtypičtějších z publikovaných editorialů. Závěrem je možno konstatovat, že přes hluboké rozdíly dané naturelem vedoucích redaktorů a jejich spolupracovníků i povahou doby, ve které časopis vycházel, mají úvodníky mnoho společného. Předně je to opakovaná snaha jak verbálně, tak v programu konkrétní práce přicházet s něčím novým. Adjektivum „nový“ je snad vůbec nejužívanějším přívlastkem, kterým je Český lid v editorialech označován. Zároveň však, nejpozději od obnovení časopisu v roce 1946, můžeme pozorovat až úpornou snahu tvůrců časopisu vědomě upozorňovat na dlouhodobý a pozitivní odkaz minulosti, zejména té starší. A tak zatímco doby napsání konkrétních úvodníků bezprostředně předcházející jsou často podrobovány zdrcující kritice, v až mytickém hávu oděné počátky Českého lidu a jeho zibrtové období jsou pravidelně a dost možná nekriticky obdivovány. Těžko se tomu divit, blíže nezkoumaná síla tradice je dodnes platným argumentem i pro zdánlivě technokraticky a „objektivně“ pracující evaluátory vědeckých časopisů pracující v prestižních amerických institucích. Časopis, který prokázal svoji životaschopnost v běhu času, se tak stává hodnotou sám o sobě.

Dalším společným rysem zde interpretovaných editorialů je jejich „krátká životnost“. Časté změny společenských poměrů, světové války, ale i prosté problémy osobního nebo materiálního rázu či úmrtí redaktorů vedly k tomu, že jen v málo případech dostaly příslušné osobnosti a redakční rady dostatek prostoru koncepci nastíněnou v předmluvě realizovat. Dějiny Českého lidu se tak spíše než dlouhodobou koncepční prací vyznačují náhlými zvraty, přicházejícími vždy zhruba po 10 až 15 letech. Nicméně – a to je potřeba zvláště zdůraznit – i při takto dramatické historii se časopisu a jeho tvůrcům ať vědomě, či nevědomě dařilo držet některé základní prvky kontinuity časopisu: názvem počínaje a tištěním kvalitních textů konče.

Konečně je nutno upozornit, že by se mohlo zdát, že analyzované editoriały a okolnosti jejich vzniku podporují tezi o středoevropském národopisu jako disciplíně bytostně politické a ideologické (Scheffel – Kandert 1994). Český lid nahlížený výhradně prostřednictvím úvodníků, zejména některých, by se tak skutečně mohl jevit. Domníváme se však, že je to pohled nesprávný a ve své podstatě taktéž ideologický: redaktoři časopisu, jeho vydavatelé a samozřejmě etnografie jako

taková samozřejmě neexistovala ve vakuu a stejně jako jiné součásti vědy, kultury a společnosti musela reagovat na sociokulturní a politické změny. Editoriály přitom často byly právě tou reakcí nejvyhrocenější a nejzatíženější dobovou ideologií a s ní spjatou rétorikou. Nahlížet časopis i celý obor právě a jen jejich prostřednictvím by však bylo krátkozraké. Koneckonců i v našem textu jsme opakovaně upozornili na příkré rozpory mezi úvodníky a následnou každodenní redakční praxí a konkrétním obsahem Českého lidu. Národopis, etnografie, folkloristika, etnologie i sociokulturní antropologie a její ústřední časopis během 20. století prostě přes veškerou uzavřenost do sebe a nízkou teoreticko-metodologickou sebereflexi odehrávají se ve specifickém „režimu pravdy“ (Foucault 1984: 73), která byla v některých obdobích patrná, byly především disciplínami tvořenými konkrétními lidmi. Lidmi někdy pracovitými, jindy oportunně využívajícími příležitosti k vlastní seberealizaci, lidmi, z nichž někteří za sebou nechali monumentální a cenné dílo, jiní pomalu a naštěstí upadli v zapomnění. Ti všichni se setkávali na stránkách Českého lidu a také v dnešní době platí, že přes sebevětší snahu redakce a její smělé plány – ať již veřejně deklarované v editorialech, či ne – záleží hlavně na konkrétních autorech, jak poctivě svou práci odvedou. I do budoucna tedy platí, že úvodníky jsou podstatným zdrojem informací. Pro úvahy o dějinách jakéhokoliv časopisu jako celku je nicméně nezbytné přečíst takřka každý řádek, který v něm byl kdy otištěn.

Leden 2013

Literatura:

- Bahenský, František: 2000 – Zpráva o struktuře základních etnografických a folkloristických periodik v rozmezí let 1953–1963. In: *Věda v Československu 1953–1963*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy: 553–564.
- Bahenský, František – Woitsch, Jiří: 2003 – Analýza hlavních národopisných periodik v letech 1970–1975 s přihlédnutím k období 1964–1969. In: *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy: 555–569.
- Brouček, Stanislav: 1979 – *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.
- Brouček, Stanislav: 1990 – Přání místo úvodníku. *Český lid* 77: 129.
- Brouček, Stanislav: 1991 – Založení českého lidu a jeho význam pro rozvoj národopisného bádání. *Český lid* 78: 147–155.
- Černý, Václav – Chotek, Karel: 1946 – Nový „Český lid“. *Český lid* 34: 1–2.
- Foucault, Michel: 1984 – Truth and Power. In: *The Foucault Reader, edited by Paul Rabinow*. New York: Pantheon.
- Holý, Ladislav – Stuchlík Milan: 1964 – Co je a co není etnografie. Příspěvek k diskusi o vztahu etnografie a sociologie. *Český lid* 51: 228–233.

- Horák, Jiří: 1933 – Národopis československý. Přehledný nástin. In: *Československá vlastivěda*, II. Člověk. Praha: Sfinx: 305–472.
- Kramařík, Jaroslav: 1963 – Český lid a jeho nové úkoly. *Český lid* 50: 1–2.
- Kramařík, Jaroslav: 1966 – Před 75 lety byl založen Český lid. *Český lid* 53: 249–251.
- Kunz, Ludvík: 1960 – *Soupis prací Zibrtova Českého lidu. Ročník I–XXXII, 1892–1932*. Praha: Společnost československých národopisců při ČSAV.
- Novotný, Jiří – Secká, Milena – Sedlická, Kateřina – Woitsch, Jiří: 2008 – *Český lid : Etnologický časopis 1946–2000. Bibliografie*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky.
- Petráňová, Lydia: 2000 – Lid, národ a český národopis v letech 1953–1963. In: *Věda v Československu 1953–1963*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy: 305–322.
- Robek, Antonín: 1973 – 25. výročí únorových událostí a československá etnografie. *Český lid* 60: 1–2.
- Scheffel, David – Kandert, Josef: 1994 – Politics and Culture in Czech Ethnography. *Anthropological Quarterly* 67: 15–23.
- Skalníková, Olga: 1951 – Za nový Český lid. *Český lid* 38: 1.
- Skalníková, Olga – Petráňová, Lydia: 2003 – Etnografické studium v letech 1964–1975. In: *Věda v Československu v období normalizace (1970–1975)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy: 287–304.
- Tyllner, Lubomír – Suchomelová, Marcela (Eds.): 2005 – *Etnologický ústav Akademie věd České republiky 1905–2005*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky.
- Woitsch, Jiří: 2008 – Ethnological journal in a post-socialist World: A view from inside. In: *Anthropology of/in the post-socialist World*. Praha: Leda: 198–224.
- Woitsch, Jiří: 2012 – Kam zmizela etnografie dělnictva? *Český časopis historický* 110: 692–727.
- Woitsch, Jiří – Secká, Milena: 2008 – Nástin dějin časopisu. In: *Český lid – etnologický časopis. Bibliografie*. Praha: Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky: 9–15.
- Woitsch, Jiří – Sedlická, Kateřina: 2006 – Úvodem k ročníku 93/2006. *Český lid* 93: 1–2.
- Zíbrt, Čeněk: 1924 – Do vínku novému Českému lidu. *Český lid* 24: 1–4.
- Zíbrt, Čeněk – Niederle, Lubor: 1891 – Předmluva. *Český lid* 1: 1–3.
-

Contact: PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D., Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, e-mail: jiri.woitsch@post.cz.

Příloha

Vedoucí redaktoři českého lidu (1891–2013)

Čeněk Zíbrt – Lubor Niederle (roč. 1–4, roky 1891–1895)

Čeněk Zíbrt (roč. 5–32, roky 1895–1932)

Václav Černý – Karel Chotek (roč. 33–35, roky 1946–1948)

Antonín Volavka – Karel Chotek (roč. 36, rok 1949)

Václav Černý – Karel Chotek (roč. 37, rok 1950)

Olga Skalníková (roč. 38–49, roky 1951–1962)

Jaroslav Kramařík (roč. 50–55, roky 1963–1968)

Vladimír Scheufler (roč. 56–59, roky 1969–1972)

Anna Pitterová (roč. 60–63, roky 1973–1976)

Antonín Robek (roč. 64–77, roky 1977–1990)

Zdenek Hanzl (roč. 77–92, roky 1990–2005)

Jiří Woitsch (roč. 92–dosud, roky 2005–dosud)

* Vlastníkem originální předlohy portrétní fotografie Václava Černého je Národní zemědělské muzeum Praha.